

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Tereza Randová
Ochrana nepominutelného dědice a instituty limitující jeho ochranu
Diplomová práce

Olomouc
2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ochrana nepominutelného dědice a instituty limitující jeho ochranu vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Uherském Ostrohu dne 28. 6. 2021

Tereza Randová

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Václavu Bednářovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, věnovaný čas i veškeré rady poskytnuté v průběhu jejího psaní.

Obsah

Seznam použitých zkratek	6
Úvod	7
1. Vymezení pojmu nepominutelný dědic dle současné právní úpravy	9
2. Autonomie vůle zůstavitele ve vztahu k ochraně nepominutelného dědice	11
2.1. Historický vývoj	13
2.1.1. Římské právo.....	13
2.1.2. Obecný zákoník občanský.....	17
2.1.3. Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937	21
2.1.4. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.	22
2.1.5. Zákon č. 40/1964 Sb.....	24
2.2. Současná úprava	26
2.3. Shrnutí kapitoly.....	26
3. Ochrana nepominutelného dědice	28
3.1. Povinný díl.....	28
3.2. Opominutí nepominutelného dědice	30
3.3. Následky neplatného vydědění	32
3.4. Je ochrana nepominutelného dědice dostatečná?.....	33
4. Instituty limitující ochranu nepominutelného dědice	36
4.1. Darování pro případ smrti.....	36
4.1.1. Vymezení pojmu	37
4.1.2. Odvolatelnost darování pro případ smrti.....	38
4.1.3. Vztah darování pro případ smrti a povinného dílu.....	38
4.1.4. Shrnutí	40
4.2. Svěřenský fond	40
4.2.1. Vymezení pojmu	41
4.2.2. Vztah svěřenského fondu mortis causa a institutu nepominutelného dědice	41

4.2.3.	Shrnutí	42
4.3.	Vydědění	43
4.3.1.	Vymezení pojmu	43
4.3.2.	Neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi	44
4.3.3.	Neprojevování opravdového zájmu	44
4.3.4.	Odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze	45
4.3.5.	Vedení trvale nezřízeného života	46
4.3.6.	Zadluženost a marnotratnost	47
4.3.7.	Dědická nezpůsobilost.....	48
4.3.8.	Následky.....	48
	Závěr.....	50
	Seznam použité literatury	52
	Abstrakt	58
	Klíčová slova	59

Seznam použitých zkratk

LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZO	Zákon č. 946/1811 Sb. z.s., obecný zákoník občanský
VN/37	Vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937
ObčZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Úvod

Dědické právo je považováno už od dob římského práva za stěžejní součást práva soukromého. Má tradici, která díky dokonalé úpravě římského práva trvá a vyvíjí se již více než dva tisíce let. Zahrnuje v sobě jak majtkové, tak rodinné právo a ačkoliv lze majtkového právo vymezit především možností vlastnit, užívat vlastněné věci, nakládat s nimi a jiné osoby z toho vyloučit, oproti tomu rodinné právo má v první řadě chránit rodinu, rodičovství a manželství, tyto na první pohled rozdílné odvětví se spojují právě v právu dědickém, čímž se pro mne právě dědické právo jeví jako velmi zajímavé právní odvětví.

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma, které je v posledních letech velmi často předmětem diskuze. Je jím ochrana nepominutelného dědice a instituty limitující jeho ochranu. Nepominutelný dědic požívá v českém právním řádu již tradičně relativně vysoké míry ochrany, která se v průběhu let mění spíše formálním způsobem. Změny se zpravidla týkají okruhu osob a velikosti jejich podílů, respektive dílů na pozůstalosti. Samotná podstata institutu nepominutelného dědice zůstává zachována. Je to, jak už plyne ze samotného pojmu, někdo, kdo by neměl být opominut. Někdo, na koho by měl zůstavitel při pořízení pro případ smrti pamatovat. A v případě, že tomu tak není, pamatuje na takovou osobu zákon.

Hlavním cílem mé diplomové práce je podat ucelený výklad institutu nepominutelného dědice, zejména se zaměřením na jeho ochranu při současné analýze vybraných institutů, které jeho ochranu omezují a poskytují tak prostor pro širší uplatnění autonomie vůle zůstavitele. Diplomová práce se člení do čtyř kapitol, které se dále dělí na podkapitoly a oddíly.

V první kapitole se zaměřím pouze krátce na vymezení pojmu nepominutelného dědice dle lege lata, jelikož považuji za vhodné na začátku práce alespoň krátce pojednat o této skupině osob, se kterými je spojena její zbývající část, a to z hlediska lepšího pochopení materie. Zároveň mám za to, že právě vymezení tohoto pojmu již bylo dostatečně rozebráno v mnoha jiných pracích.

Stěžejní zásadou nového občanského zákoníku je zásada autonomie vůle, která je prostupuje v různé míře celou úpravou soukromého práva. Tato zásada ale není absolutní, neboť je omezena dalšími zásadami, např. zásadou familiarizace, tedy zásadou rodinného nástupnictví, která je již po staletí pro dědické právo typická a jejímž hlavním motivem je zachování majtkových hodnot v rodině. Ve druhé kapitole se tedy budu zabývat uplatněním zásady autonomie vůle s ohledem na institut nepominutelného dědice, který je jedním z projevů zásady familiarizace. Jelikož současná právní úprava je výsledkem vývoje, který trvá po staletí, budu se zabývat jejími jednotlivými vybranými fázemi, které se staly inspirací pro současnou podobu právní úpravy a pokusím se odpovědět na následující otázku: Jak se v jednotlivých

vybraných obdobích vývoje právní úpravy měnila ochrana osob v postavení nepominutelného dědice a v té souvislosti možnost zůstavitele upravit své záležitosti pro případ smrti podle své vůle (tj. v jaké míře byla zachována zásada autonomie vůle)?

Třetí kapitola bude věnována ochraně nepominutelného dědice a způsobům, jakým se mu ochrany v platné a účinné právní úpravě dostává. V jednotlivých podkapitolách se budu věnovat povinnému dílu, následkům opominutí a neplatného vydědění nepominutelného dědice. Budu se snažit odpovědět na otázku, zda je ochrana nepominutelného dědice dostatečná.

Čtvrtá kapitola pojednává o institutech limitujících ochranu nepominutelného dědice. Jelikož jsem si vědoma skutečnosti, že dané téma je velmi široké, vybrala jsem si pro bližší zkoumání svěřenský fond mortis causa, darování mortis causa a vydědění. V rámci této kapitoly se zaměřím na otázku, zda-li poskytuje zákon také zůstaviteli možnost vyhnout se aplikaci ustanovení zaručujících ochranu nepominutelnému dědici.

Při zpracování jsem vycházela z odborných zdrojů, zejména monografií, komentářů, odborných článků, dále pak důvodových zpráv, judikatury a samozřejmě právních předpisů. Při zpracování jsem použila metodu analýzy společně s metodou deskriptivní a metodou historické komparace.

1. Vymezení pojmu nepominutelný dědic dle současné právní úpravy

Na začátku bych ráda krátce vymezila pojem nepominutelný dědic, ze kterého budu následně v celé diplomové práci vycházet. Aktuální právní úprava říká, že „*Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.*“¹² Děti se potom rozumí děti narozené v manželství i mimo něj, dále osvojenec, který byl osvojen zůstavitelem a jeho manželem, či jen zůstavitelem a rovněž nasciturus, narodí-li se živý.³

V zákonné úpravě potom narážíme na formulaci „nedědí-li děti“. Pod těmito slovy si lze představit situaci, kdy se dítě zůstavitele předem zřeklo svého dědického práva smlouvou se zůstavitelem, je dědicky nezpůsobilé, bylo vyděděno, zemřelo před zůstavitelem, současně s ním či dědictví odmítlo.⁴

Je také třeba uvést na pravou míru nepřesně použitý termín nepominutelný dědic. Ve skutečnosti totiž z právního hlediska není dědicem, ale věřitelem, resp. zákonným odkazovníkem.^{5,6}

S tímto se ztotožňuje ve svém rozhodnutí také Nejvyšší soud, který konstatoval, že „*Vzhledem k tomu, že nepominutelný dědic...již nemá právo na dědický podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu, stává se, není-li mu dědický podíl zanechán zůstavitelem, pouhým věřitelem dědiců, tudíž mu nesvědčí dědické právo po zůstaviteli.*“⁷

Jiný názor zastává např. Městský soud v Praze, který tvrdí, že mezi postavením věřitele a nepominutelného dědice existuje množství zásadních rozdílů. Má za to, že jde spíše postavením svého druhu. Svůj závěr podkládá tím, že nepominutelný dědic je účastníkem při projednání pozůstalosti, jde-li v něm o soupis pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání jeho povinného dílu. Naproti tomu věřitel zůstavitele je účastníkem řízení o projednání pozůstalosti, jde-li v něm o odloučení pozůstalosti či soupis pozůstalosti, které navrhl. I z procesní úpravy je proto dle názoru Městského soudu v Praze zřejmé, že postavení

¹ § 1643, Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

² Návrh na rozšíření jejich okruhu zamítla již při projednávání věcného záměru komise Legislativní rady vlády pro občanské právo. ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad notam*, 2003, č. 5, s. 102.

³ SVOBODA, Jiří. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 403.

⁴ SVOBODA, Jiří, KLÍČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 21.

⁵ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 404.

⁶ Pro srovnání lze uvést, že jako věřitel pozůstalosti či dědiců je nepominutelný dědic vnímán i v Německu a Rakousku. TALANDA, Adam a kol.: Postavení nepominutelného dědice, *Ad Notam*, 2019, č. 1, str. 27-41.

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 07. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4392/2017.

nepominutelného dědice nelze zaměňovat za postavení věřitele. Věřitel na rozdíl od nepominutelného dědice není účastníkem při určení obvyklé ceny pozůstalosti (není proto oprávněn podat odvolání proti usnesení dle § 180 odst. 1 ZŘS) a nemůže požadovat při projednání pozůstalosti vypořádání své pohledávky. Na rozdíl od práv věřitelů, popřípadě odkazovníků, o kterých se při projednání pozůstalosti nerozhoduje, o právech nepominutelných dědiců (povinném dílu) se při projednání pozůstalosti rozhoduje obdobně jako o právech dědiců. Uplatní-li nepominutelný dědic své právo na povinný díl a na jeho vypořádání, má právo na to, aby o tom bylo rozhodnuto v řízení o projednání pozůstalosti. Jeho postavení je tak mnohem bližší postavení dědice než postavení věřitele či odkazovníka.⁸

Obecně bude nepominutelným dědicem osoba, která nemá být zůstavitelem opominuta při rozhodování, koho povolá za dědice.⁹ Nepominutelný dědic se dědicem stát za určitých předpokladů může, ale také nemusí.¹⁰ Zůstaviteli je ponecháno rozhodnout, zda bude povolán za dědice (na základě pořízení pro případ smrti). Zároveň se nabízí možnost dědění ze zákona v případě, že zůstavitel platně nepořídil pro případ smrti.¹¹

Nepominutelný dědic má v rámci dědického práva silné postavení, které se projevuje nejen v jeho právu na povinný díl (§ 1642), případně jeho doplnění (§ 1650), kdy touto problematikou se zabývám v samostatné podkapitole, ale také např. v právu být přítomen při odhadu (soupisu pozůstalosti), vznášet dotazy a připomínky (§ 1655 odst. 2 a § 179 ZŘS), navrhnout osvědčí-li obavu z předlužení dědice, odloučení pozůstalosti (§ 1709), na poměrné vyúčtování podílu na zisku a ztrátě pozůstalosti od smrti zůstavitele až do určení povinného dílu (§ 1656) a na nutnou výživu (§ 1665).¹²

⁸ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 24 Co 92/2017.

⁹ DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, č. 6, s. 15-20.

¹⁰ Viz. HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, č. 11, s. 381-386.

¹¹ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 404.

¹² Tamtéž, s. 406-407.

2. Autonomie vůle zůstavitele ve vztahu k ochraně nepominutelného dědice

Jednou ze stěžejních zásad, na kterých stojí současné soukromé právo, je zásada autonomie vůle, která umožňuje jednotlivci upravit si své záležitosti podle své vůle. Tuto skutečnost potvrzuje i důvodová zpráva k NOZ, ve které je uvedeno: „...*funkční určení soukromého práva je sloužit člověku jako prostředek k prosazování jeho svobody. Účel občanského kodexu je umožnit i garantovat svobodné utváření soukromého života, a ponechat tedy co nejširší prostor svobodné iniciativě jednotlivce. Proto také osnova klade zásadní důraz na hledisko autonomie vůle. Se zřetelem k tomu se za první zásadu soukromého práva nepokládá rovnost osob, ale zásada autonomie vůle.*“¹³

Obecně lze konstatovat, že pořízením pro případ smrti zůstavitel projevuje svoji svobodnou vůli ohledně toho, jak má být naloženo s jeho jměním po smrti. Tato pořizovací možnost a svoboda vychází z čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“ Dle P. Bezoušky je logické, že vlastnické právo a dědictví jsou zaručeny ve stejném článku a odstavci, neboť pořizovací svoboda je velmi úzce spojena s vlastnickou svobodou. Někteří autoři ji z vlastnické svobody dokonce odvozují.¹⁴ Problematickou otázkou je, zda se formulace „Dědění se zaručuje“ vztahuje pouze na právo zůstavitele naložit se svým majetkem mortis causa či zda směřuje také k ochraně dědiců, popřípadě osob v postavení nepominutelných dědiců. Dle O. Horáka by chápání této garance pouze jako jednoho z dispozičních práv zůstavitele bylo odtrženo od reality a historického vývoje. Vysvětluje, že je naopak třeba ji vykládat především jako oprávnění dědice a s tím související omezení zůstavitele nakládat se svým majetkem zcela libovolně ať už inter vivos (dědická smlouva) či mortis causa (povinný díl). Svou argumentaci podporuje tím, že německý Spolkový ústavní soud rovněž nahlíží na ústavní garanci dědění perspektivou rodinné solidarity (zejména zaručení práva na povinný díl).¹⁵ P. Bezouška se na tuto problematiku dívá podobně, kdy uvádí, že ustanovení zaručuje také právo na dědictví jako subjektivní právo dědice. V otázce nepominutelných dědiců se zabývá úvahou kolize omezení pořizovací volnosti zůstavitele prostřednictvím úpravy povinného dílu a ústavní ochranou vlastnického práva a garance dědění. Poukazuje stejně jako O. Horák na rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu¹⁶, které

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, str. 20.

¹⁴ BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, č. 10, s. 818.

¹⁵ HORÁK: *Tzv. nepominutelný dědic*, s. 383.

¹⁶ Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (BverG) ze dne 19. 4. 2005, sp. zn. 1 BvR 1644/00 a 1 BvR 188/03.

dále rozvádí v tom směru, že ústavní garance dědění v sobě dle soudu zahrnuje taktéž právo potomků na zpravidla neodejmutelný díl z pozůstalosti. Právo na povinný díl tedy není dle rozhodnutí pouze záležitostí „jednoduchého“ práva, ale dovozuje se jeho ústavní zakotvení. Toto rozhodnutí považuje za významné z důvodu, že německý soud řešil tuto otázku na pozadí obdobné právní úpravy, která existuje u nás.¹⁷ K takovému závěru se přiklání i I. Talandová, která uvádí, že předmětné ustanovení LZPS je možné chápat několika způsoby. Na jedné straně jako pokyn zákonodárci upravit předpoklady a podmínky dědického práva, ale také jako oprávnění osob v postavení nepominutelných dědiců a běžných dědiců, které je zůstavitel povinen respektovat při svém jednání *inter vivos* či *mortis causa*.¹⁸

Jiný názor zastává M. Bartoň, který uvádí, že „*věta "dědění se zaručuje" v čl. 11 odst. 1 Listiny v souvislosti s ochranou vlastnického práva nezakotvuje subjektivní ústavní právo každého něco zdědit (může dojít např. k vydědění), ale záruku institutu dědění, tedy povinnost státu (zákonodárce) ve svém právním řádu institut dědění zakotvit a dědění tak právně umožnit*“.¹⁹ V tomto ohledu se ztotožňuji s jeho názorem a pohlížím tedy na oprávnění dědiců spíše jako na vyústění tohoto článku Ústavy.

Ústavní soud ve svém usnesení konstatoval, že záměrem ústavodárce bylo zcela nepochybných způsobem vtělit institutu dědění neporušitelné a přirozené právo, které bylo v nesvobodných dobách upíráno. Smyslem garance je tedy vyloučit jakékoliv pochybnosti o tomto institutu. Právo zaručující dědění tak nelze automaticky slučovat s právem vlastnit majetek tvořící předmět dědictví. Tvrzení, že právem na dědění je zaručována jistota zachování rodinného majetku, nemá s ohledem na výše uvedené žádné ústavněprávní opodstatnění.²⁰ K tomuto také M. Tomoszek a V. Vomáčka: „*Výslovné zaručení dědění je reakcí na snahy komunistického režimu dědění omezit.*“²¹

V následujících podkapitolách a oddílech se zaměřím na uplatnění zásady autonomie vůle v rámci dědického práva, a to konkrétně s ohledem na institut nepominutelného dědice, jehož ochrana tuto zásadu ve značné míře omezuje.²² Rovněž srovnám její historický vývoj a

¹⁷ BEZOUŽKA: Civilněprávní otázky..., s. 822.

¹⁸ TALANDOVÁ, Iveta. Nepominutelný dědic a jeho právo na povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, č. 1, s. 70.

¹⁹ BARTOŇ, Michal. Formy působení základních práv. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2018, roč. 10, s. 15.

²⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10.02.1997, sp. zn. IV. ÚS 227/96.

²¹ TOMOSZEK, Maxim, VOMÁČKA, Vojtěch. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 362.

²² Právo nepominutelných dědiců na povinný díl je zvláštním oprávněním potomků zůstavitele, které jim v souladu s principem rodinné solidarity zaručuje nabytí určitých majetkových hodnot s ohledem na hodnotu pozůstalosti. Účelem je spravedlivé majetkové zajištění zůstavitelových potomků s ohledem na vůli zůstavitele. TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 413.

budu se zaobírat tím, v jaké míře byla ve vybraných obdobích právních dějin uplatňována a omezována právě ochranou osob, které zůstavitel nemohl opominout.

2.1. Historický vývoj

Na území Evropy mezi sebou historicky soupeří dva odlišné principy. Na jedné straně to je princip pořizovací volnosti, resp. individualizace a na straně druhé princip pořizovací nucenosti, resp. familiarizace.²³ První princip ponechává na vůli zůstavitele, jak naloží se svým majetkem, který po celý svůj život budoval. Tento princip je jedním z projevů principu autonomie vůle. Naopak druhý princip vyžaduje, aby byla taková pořizovací volnost omezena právem osob v postavení nepominutelných dědiců. V průběhu let prošla snaha nalézt vyhovující kompromis řadou změn.

2.1.1. Římské právo

Své kořeny má dědické právo jako součást práva soukromého už v právu římském, které na svou dobu poskytovalo až neuvěřitelně komplexní a kvalitní úpravu práva dědického.

Zůstavitel měl už v této době možnost pořídit pro případ smrti a zamezit tak intestátní posloupnosti, tedy dědění podle zákona. Až za situace, kdy nenastala posloupnost testamentární, nastala posloupnost intestátní.²⁴ Volnost zůstavitele pořizovat pro případ smrti byla obecně jedním z hlavních zásad římského dědického práva. O tom svědčí i Zákon dvanácti desek, jakožto nejstarší římská kodifikace obyčejového práva z období poloviny 5. století př. n. l., který v desce V. stanoví: „*Jak kdo ustanovil o svém majetku nebo o poručenství, tak budiž po právu*“²⁵. Zákon XII desek nastolil absolutní pořizovací volnost, která pro zůstavitele znamenala neomezenou možnost naložit se svým majetkem mortis causa.²⁶ L. Heyrovský zmíněné potvrzuje: „*I byli podle nejstaršího práva všelící zákonní dědicové, jmenovitě též sui heredes, vyloučení z dědictví, když zůstavitel se o nich nezmínil v testamentě.*“²⁷ V průběhu doby tato možnost přestala být bezbřehá.²⁸

I římské právo už znalo osoby, které nemohly být opominuty. Testamentární posloupnost měla sice silné, přednostní postavení a dávala v pozdějším vývoji zůstaviteli možnost ustanovit za dědice osobu, se kterou ho nepojil žádný příbuzenský vztah. Římské právo ale také poskytovalo ochranu určitým osobám – tzv. dědicům vlastním a nezbytným (ti,

²³ HORÁK: Tzv. nepominutelný dědic..., s. 381-386.

²⁴ KINCL, Jaromír a kol. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 266.

²⁵ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001, s. 34-35.

²⁶ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 180.

²⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání, Praha: Nakladatelství J. Otto, 1910, s. 1055.

²⁸ FRÝDEK: *Kurs římského...*, s. 180.

kteří podléhali v době zůstavitelovy smrti bezprostředně jeho rodinné moci²⁹). Byly jimi osoby, které měly k zůstaviteli nejbližší a jejich účast na dědické posloupnosti byla dána skutečností, že byly považovány za účastníky majetkových poměrů zůstavitelovy rodiny. Došlo tedy ke střetu zásady testamentární volnosti a postavení nezbytných dědiců. Řešením této kolize se stala tzv. formální práva nepominutelných dědiců.³⁰

Jejich podstatou bylo, že zůstavitel je nesměl opominout. Tito nepominutelní dědicové museli být v testamentu nutně jmenováni. Zůstavitel je potom mohl jmenovat jako dědice k jakémukoliv podílu. Také je mohl vydědit všeobecným prohlášením bez toho, aniž by musel uvést jakýkoliv důvod či je konkrétně jmenovat. Výjimkou z toho byl syn zůstavitele, jehož bylo sice možné vydědit bez uvedení důvodu, avšak bylo nezbytné vydědit ho výslovně pro svou osobu. Pokud tento nebyl ustanoven za dědice ani řádně vyděděn, byl testament jako nespravedlivý neplatný. V ostatních případech nesplnění předpokladů nezakládalo neplatnost, ale nepominutelní dědicové dědili spolu s testamentárním dědicem. Potom nastávala dle civilního práva posloupnost proti testamentu, kdy pokud byl testamentárním dědicem ten, kdo měl stejné postavení jako nepominutelní dědicové (tj. byl také vlastním a nutným dědicem), obdržel stejný díl jako testamentární dědic. Pokud tomu tak nebylo a testamentárním dědicem byl někdo jiný, obdrželi nepominutelní dědicové dohromady polovinu pozůstalosti.³¹

Římské právo také pracovalo s osobou tzv. pohrobka, kdy za něj považovalo nejen toho, kdo se narodil po smrti zůstavitele, ale toho, kdo se narodil po zřízení testamentu. Ve vztahu k pohrobkovi platilo, že jeho narození zakládá neplatnost testamentu. V průběhu let se toto vnímání změnilo natolik, že zůstavitel mohl i případného pohrobka v testamentu platně vydědit.³²

Nutno zmínit, že významnou roli v římském právu měl praetor, který aplikoval civilní dědické právo a svou činností toto právo rovněž přetvářel a reformoval. Praetor uděloval držbu pozůstalosti nejen dědicům vlastním a nutným (neboli nezbytným), ale všem zůstavitelovým dětem. Praetor tedy okruh nepominutelných dědiců rozšiřoval.³³ Dle praetorské posloupnosti

²⁹ KINCL: *Římské právo...*, s. 293.

³⁰ Tamtéž, s. 289.

³¹ Tamtéž, s. 289-290.

³² Tamtéž, s. 290.

³³ V tomto směru překračoval okruh osob, kterým praetor udílel držbu pozůstalosti při posloupnosti proti testamentu, vymezení první třídy intestátních dědiců, neboť adoptovaný za intestátního dědice v jejích hranicích považován nebyl. Tamtéž, s. 290.

proti testamentu pak nepominutelní dědicové dědili podle svých intestátních podílů.^{34,35}

Později byla tato formální práva překonána materiálními právy nepominutelných dědiců, což bylo vlastně právo na povinný díl.³⁶ Tato mladší forma se vyznačovala převahou kognátských příbuzenských vztahů (vztahy založené pokrevně) nad agnátskými vztahy³⁷. Nejprve se mělo jednat spíše o morální závazek zanechat určitý podíl ze svého majetku osobám, které stály zůstaviteli příbuzensky nejbližší. J. Kincl k tomu uvádí, že „*Rozhodovat o tom měla – více než právo – přirozená láska osob úzce spřízněných.*“ Shodně se vyjádřil taktéž L. Heyrovský: „*Ode dávna bylo obecným přesvědčením, že zůstavitel, který zřídil testament, nezanechaje v něm jistým blízkým příbuzným bez ospravedlňujícího důvodu ničeho nebo příliš málo, porušil tím mravní povinnost příbuzenské lásky a zůstavil testament, který by i po právu byl platným, jest mravně závazným.*“

Později, dle L. Heyrovského snad v posledních dobách republiky, se morální pravidla změnila na pravidla právní.³⁸ Dle J. Kincla se jednalo až o 2. století. Okruh osob, které měly mít právo na tzv. povinný díl, nebyl jasně vymezen a stejně tak nebyla žádná přesná pravidla pro výši takového povinného dílu. Vymezení bylo ponecháno v rukou soudu. Později se ustálila zásada, dle které byli za nepominutelné dědice považováni potomci, předci zůstavitele a jeho sourozenci³⁹. Právo na povinný díl měl z těchto vymezených osob jen ten, kdo stál nejbližší zůstaviteli.⁴⁰ Zůstavitel je pak mohl zcela nebo zčásti vydědit, popřípadě opominout jen tehdy, pokud pro to měl dobré důvody. Tímto mohla být buď nehodnost, o čemž rozhodoval dle slušné úvahy soud, anebo bylo-li to k dobru nepominutelného dědice (např. pokud otec namísto marnotratného syna ustanovil za dědice jeho děti a jemu zanechal alimentaci). Důvod nemusel být v testamentu uveden.⁴¹

Velikost povinného dílu se také od čisté úvahy soudu postupně měnila. Původní jedna čtvrtina zákonného dědického podílu se změnila na jednu třetinu či dokonce jednu polovinu

³⁴ Praetorská posloupnost tedy směřovala proti tomu, jak byli v testamentu za dědice ustanoveni, ne proti vydědění, která testament obsahoval. Ta zůstávala v platnosti a vydědění nemohli žádat o udělení držby pozůstalosti. Tamtéž, s. 290.

³⁵ Tamtéž, s. 290.

³⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2012, s. 13.

³⁷ „V agnáckém příbuzenství žily osoby, které byly podřízeny téže moci otcovské nebo manželské, jakož i osoby, které by této moci byly podřízeny, kdyby její nositel ještě žil.“ KINCL a kol.: *Římské právo...*, s. 71.

³⁸ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 1056.

³⁹ Tito však jen tehdy, byla-li v testamentu ustanovena za dědice persona turpis – osoba, která měla špatnou pověst. BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: Právník, 1932, s. 680.

⁴⁰ KINCL a kol.: *Římské právo...*, s. 291.

⁴¹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl II. Praha: nákl. vlast., 1923. s. 480-481.

zákonného dědického podílu intestátního dědice⁴².⁴³ Myslelo se i na to, že zůstavitel mohl část majetku poskytnout nepominutelným dědicům jinak než ustanovením za dědice. Své místo už těchto dobách měla úprava odkazu či darování pro případ smrti. „*Justinián ustanovil, že se mají započítati do povinného dílu všecka majetková poskytnutí, zůstavitelem učiněná na splacení povinného dílu již předem a obyčejná darování, poskytnutá výslovně k započtení do povinného dílu.*“⁴⁴

Až v justiniánském právu v r. 542 došlo ke sloučení formálních a materiálních práv nepominutelných dědiců, jehož důsledkem bylo, že zůstavitel musel svým předkům a potomkům, kteří byli v konkrétním případě jeho nejbližšími dědici, zanechat povinný díl a také je musel ustanovit za dědice. Sourozenců se tato změna nedotkla, platilo pro ně dosavadní právo. Zůstavitel mohl tyto předky a potomky vydědit či pominout jen za podmínky, že k tomuto uvedl výslovně důvod. Tyto důvody byly stejně jako dnes zákonem vymezeny. Bylo jich 14 pro potomky a 8 pro předky.⁴⁵ Důvodem pro vydědění potomka byla např. těžká urážka, útok na život či podání žaloby. Důvodem pro vydědění předka byl např. útok na život, zabraňování pořízení závěti.⁴⁶

Můžeme vidět, že římské právo v oblasti postavení nepominutelného dědice prošlo značným vývojem. Zprvu byla poskytnutá ochrana z mého pohledu neúčinná, jelikož sice byla vytvořena konkrétní pravidla, tato pravidla ale neposkytovala nepominutelným dědicům dostatečnou ochranu. Ochrana ve formě tzv. formálních práv nepominutelných dědiců byla nazvána výstižně, jelikož se opravdu jednalo pouze o jakousi formální a lehce překonatelnou překážku pro zůstavitele pořídit podle své vůle a takovou osobu vydědit. I v případě, že by zůstavitel nepominutelnému dědici podíl na pozůstalosti zanechal, nebyla stanovena jeho minimální velikost. Na počátcích úpravy nepominutelného dědice jsme se tedy ještě nesetkávali s jeho podobou tak, jak ho známe dnes. Později přestalo být dostačující, aby nepominutelní dědicové byli v testamentu pouze označeni a jejich práva byla významně posílena. Tito dědicové měli právo požadovat svůj povinný díl z pozůstalosti, kdy vyústěním bylo konečně sloučení formálních a materiálních práv nepominutelných dědiců a tím pádem povinnost zůstavitele okruh nepominutelných dědiců nejen označit, ale zanechat jim také určitý díl z pozůstalosti, což vedlo ke značnému zúžení možnosti zůstavitele pořídit pro případ smrti dle

⁴² Za Justiniána byl povinný díl stanoven jako 1/3 nebo 1/2 zákonného dílu podle toho, zda zákonný díl obnášel 1/4 nebo méně z celé pozůstalosti. Tamtéž, s. 291.

⁴³ SCHELLEOVÁ, SCHELLE: *Dědické právo podle...*, s. 13.

⁴⁴ BONFANTE: *Instituce římského...*, s. 680.

⁴⁵ KINCL a kol.: *Římské právo...*, s. 292.

⁴⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 239.

své vůle. Ačkoliv zůstavitel disponoval právem nepominutelné osoby vydědit, byl v tomto právu omezen taxativně vymezenými důvody.

2.1.2. Obecný zákoník občanský

Více než na období středověku, za kterého se dědické právo příliš nerozvíjelo⁴⁷, bych se chtěla zaměřit na Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutchen Erbländer der Österrreichischen Monarchie), (dále také jen „OZO“), který se stal důležitým inspiračním zdrojem pro současnou právní úpravu. OZO byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. a na našem území platil od 1. ledna 1812 do 31. prosince 1950 (ve vztahu k pracovnímu právu až do r. 1965)⁴⁸. Dle I. Schelleové lze jeho vydání považovat za počátek vývoje moderního dědického práva. Má také za to, že vzhledem ke skutečnosti, že se autoři nového občanského zákoníku v mnoha případech vrátili k úpravě dědického práva tak, jak bylo zformováno v OZO, je pochopení určitých ustanovení nového občanského zákoníku snadnější při současném chápání obdobných ustanovení v OZO.⁴⁹

Obecně platilo, že zůstavitel mohl v pořízení pro případ smrti zvolit jakoukoliv osobu, nebyl tedy vázán okruhem osob dle zákonné posloupnosti. I zde však jeho pořizovací volnost měla své limity.⁵⁰

OZO v hlavě čtrnácté, která nesla název „O dílu povinném a o vpočtení do dílu povinného nebo dědického“ stanovoval okruh nepominutelných dědiců, kdy v § 762 za takové dědice považoval děti zůstavitele a nebylo-li jich, pak jeho rodiče. Hned v následujícím ustanovení OZO upřesňoval, že pod pojmem děti je třeba rozumět taktéž vnuky a pravnuky a dále pod pojmem rodiče všechny dědy a báby. Předkové byli omezeni 4. dědickou třídou, u potomků se žádné omezení mírou příbuznosti neuplatňovalo.⁵¹ I. Talandová k okruhu nepominutelných dědiců konstatovala, že „*Děti byly zařazeny mezi nepominutelné dědice z důvodu, že zůstavitel, který tyto děti zplodil, měl za ně i odpovědnost, a bylo tak jeho povinností postarat se o jejich budoucnost. Rodiče pak z důvodů jejich zajištění na stáří.*“⁵²

⁴⁷ Viz. Vojáček, Ladislav a kol.: České právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 153-157.

⁴⁸ Po vzniku samostatného Československa, které recipovalo dosud platné právo, však ABGB platil pouze v českých zemích. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi zůstalo v platnosti bývalé uherské právo, které bylo kodifikováno jen zčásti. Důležitou roli tam hrálo obyčejové právo projevující se v podobě ustálené soudní praxe. HORÁK, Ondřej. *Absolutní majetková práva z historicko-srovnávací perspektivy. Vybrané otázky*. Praha: Leges, 2017. s. 18.

⁴⁹ SCHELLEOVÁ, SCHELLE: *Dědické právo podle...*, s. 22.

⁵⁰ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 35.

⁵¹ Tamtéž, s. 35.

⁵² TALANDOVÁ: *Nepominutelný dědic a jeho...*, s. 65.

Rozdíly nebyly činěny mezi mužským a ženským pohlavím, mezi manželským a nemanželským zrozením, jakmile by pro tyto osoby vzniklo právo a pořadí zákonné dědické posloupnosti.^{53,54} Ve srovnání s dnešní úpravou lze také vidět rozdíl např. v nerozlišování potomků na zletilé a nezletilé.

Nepominutelný dědic měl právo na povinný díl, který představoval pouze obligační právo dědice⁵⁵ stejně tak, jako je tomu dnes. Jeho výše se odvíjela podle toho, zda se jednalo o linii sestupnou – potom měl právo na polovinu toho, co by mu připadlo při dědické posloupnosti podle zákona, či linii vzestupnou – zde měl nepominutelný dědic právo na povinný díl ve výši třetiny toho, co by dostal při zákonné dědické posloupnosti. Při výpočtu se dle § 767 OZO na toho, kdo se dědického práva zřekl, byl z něj dle hlavy osmé vyloučen, nebo byl po právu vyděděn, hledělo, jako by vůbec nebyl.

Povinný díl mohl být zanechán ve formě dědického podílu (jehož výše odpovídala povinnému dílu) či odkazu s tím, že tyto musely zůstat zcela volné, bez závad či podmínek. Pokud tomu tak nebylo, měl nepominutelný dědic právo na úhradu povinného dílu v penězích.⁵⁶

Ochrana nepominutelného dědice proti libovůli zůstavitele byla poskytována skrze právní prostředky vymezené dle § 775 an. OZO. Nepominutelný dědic mohl při bezprávném vydědění nebo zkrácení jeho povinného dílu požadovat celý povinný díl či jeho doplnění. Dále pokud zůstavitel zcela mlčky opominul některé z několika dětí, o jejichž existenci věděl, měl tento nepominutelný dědic právo na povinný díl. Jiná situace nastala v případě, že zůstavitel opominul některé z několika dětí, o jejichž existenci nevěděl. Takový nepominutelný dědic byl dle § 777 OZO oprávněn žádat dědický podíl. Za předpokladu, že za dědice byl ustanoven jediný ještě zbývající nepominutelný dědic, nebo zůstavitel zůstavil všem ostatním stejné podíly, měl opominutý nepominutelný dědic právo na stejný dědický podíl. Za předpokladu, že zůstavil ostatním nepominutelným dědicům dědické podíly o různé výši, má opominutý nepominutelný dědic právo na stejný dědický podíl, jaký zůstavil nejméně obmyšlenému

⁵³ Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, ve znění ke dni 1. 1. 1812

⁵⁴ V. Bednář v souvislosti s odkazem na dědění ze zákona na příkladech ujasňuje druhou část druhé věty § 763 OZO. Vysvětluje, že pokud žil v době smrti zůstavitele jeho syn i zůstavitelovi rodiče, byl jediným nepominutelným dědicem syn zůstavitele. Obdobně pokud v době smrti bezdětného zůstavitele žil jeden z jeho rodičů a dva jeho prarodiče, byl by jediným nepominutelným dědicem pouze rodič zůstavitele. BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 35

⁵⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl 3, (§§ 531 až 858). Praha: V. Linhart, 1936, s. 429.

⁵⁶ SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D-J*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2015, s. 107.

z nich. A konečně opominul-li nevědomě jediného nepominutelného dědice, měl nepominutelný dědic právo požadovat prohlášení pořizování za neplatné.⁵⁷

Zůstavitelova možnost vyloučit nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl nebyla nikterak široká, ale i tehdejší právo znalo způsoby omezení ochrany nepominutelného dědice a naopak posílení pořizovací svobody zůstavitele. § 767 OZO stanovil, že na povinný díl neměl právo ten, kdo se dědického práva zřekl, ten, kdo byl z dědického práva vyloučen dle hlavy osmé⁵⁸ a dále ten, kdo byl po právu vyděděn. Důvody vydědění byly zákonem taxativně stanoveny, avšak v pořizování pro případ smrti nemusely být uvedeny. Při možném sporu byl pak ten, proti komu žaloba směřovala, povinen existenci důvodu pro vydědění dokázat.⁵⁹

Důvody pro vydědění dětí a rodičů:

- 1) Odpadnutí od křesťanství – tento důvod byl zrušen čl. VII. zákona č. 49/1868 ř. z., kterým byly upraveny interkonfesní poměry státních občanů.⁶⁰
- 2) Zanechání zůstavitele bez pomoci v nouzi – nemuselo se přitom jednat pouze o peněžitou nouzi, ale i o situaci, kdy nepominutelný dědic věděl o nouzi zůstavitele a mohl pomoci.
- 3) Odsouzení pro zločin k doživotnímu či dvacetiletému žaláři – dle F. Roučka a J. Sedláčka sem patrně spadalo i odsouzení k trestu smrti.⁶¹
- 4) Vede-li trvale život, který se přiči veřejné mravnosti – judikatura zde hovoří o pouhé možnosti způsobit veřejné pohoršení. Zda je určité chování skutečně způsobitelné přivodit veřejné pohoršení se posoudí dle všeobecného platného mínění.⁶²
- 5) Pro dědickou nehodnost na základě § 540-542 OZO.

⁵⁷ Jednalo se o neplatnost relativní a zároveň v takovém případě docházelo po prohlášení pořizování pro případ smrti k zákonné posloupnosti. ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 453.

⁵⁸ Příčinou nezpůsobilosti bylo např. donucení, svedení podvodným způsobem k projevení poslední vůle, překážení prohlášení nebo změny poslední vůle zůstavitele, dále poškození či úmysl poškodit zůstavitele, jeho děti, rodiče či manžela ze zlého úmyslu na cti, těle nebo majetku takovým způsobem, že proti němu mohlo být zakročeno úřadem či na žádost poškozeného podle trestních zákonů, ledaže mu bylo ze strany zůstavitele odpuštěno. § 540 – 544 OZO

⁵⁹ Nebylo nutné dokázat přímo zůstavitelem vyslovený důvod. Stačilo, pokud prokáže kterýkoliv důvod pro vydědění, ledaže je zřejmá zůstavitelova vůle vydědit nepominutelného dědice právě jen pro konkrétní důvod. ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 439.

⁶⁰ SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 271.

⁶¹ ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 440.

⁶² Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2241, cit. dle ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 435.

- 6) Pro zadluženost a marnotratnost, a to pokud zde byla obava, že by povinný díl, který mu měl přináležet, byl zcela nebo z největší části pro jeho děti ztracen – v tomto případě mu mohl být povinný díl odňat a dále být zůstaven jeho dětem.^{63,64}

Ascendenti mohli být vyděděni také zejména tehdy, pokud zcela zanedbali výchovu zůstavitele.

Nepominutelnému dědici náležela zpravidla vždy i přes vydědění (či při jiném vyloučení z povinného dílu) určitá forma ochrany v podobě práva na nutnou výživu. Dle komentáře příslušel však takové právo nepominutelnému dědici, kterému se nutná výživa nedostávala a zároveň tato nesměla překročit částku povinného dílu.⁶⁵ Zde se již setkáváme s omezením ochrany nepominutelného dědice závislém na skutečné potřebnosti zajištění.

V závěru tohoto oddílu lze shrnout, že OZO stále poskytoval ochranu širokému okruhu osob, kdy nejenže byli chráněni potomci zůstavitele, ale nadále přetrvávala i ochrana předků po vzoru římského práva. Považuji za pozoruhodné, že přestože se dostávalo ochrany zůstavitelovým předkům, nepožíval stejné či alespoň obdobné ochrany také manžel zůstavitele. Například E. Svoboda se sám přikláněl k tomu, aby do okruhu nepominutelných dědiců byl zařazen i manžel zůstavitele: „*Nevím, zda totéž právo jako rodičům zůstavitele, nemělo by náležeti také jeho manželce, zda by manželčino právo nepominutelné nemělo mít dokonce přednost před právem rodičů, kteří jsou přece obyčejně zabezpečeni sociálně v době a okolnostech, kdy dítě po sobě zanechává jmění.*“⁶⁶ Mám za to, že to byl (ve srovnání s rodiči zůstavitele) spíše manžel, kdo se v dospělosti zůstavitele podílel na vytváření jeho jmění, a to ať už podporou a péčí o rodinné zázemí, či aktivně rozšiřováním jmění, a proto měl být právě on zahrnut do okruhu nepominutelných dědiců namísto rodičů či v pořadí před nimi. Zároveň bylo v této době běžné, že manželka byla po hospodářské stránce závislá na manželovi.

Tuto odkázanost na výživu druhého manžela vyřešila soudobá úprava jeho právem na slušnou výživu, kdy pozůstalý manžel ji mohl dle § 796 OZO nárokovat do doby, než uzavřel nové manželství, pokud se mu jí nedostávalo jinak či nebyla uhrazena jeho zákonným dědickým podílem, zaopatřením vymíněným pro případ přežití nebo posledním pořízením poskytnutým.⁶⁷

⁶³ Takto vyděděný nepominutelný dědic nemůže žádat ani výživu dle § 796 OZO – tu může požadovat na svých dětech. ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 482.

⁶⁴ Dle nejvyššího soudu se nepředpokládalo, že nepominutelný dědic již měl možnost utratit celé jmění, stačilo, že se dlouhodobě choval tak, že nelze pochybovat o skutečnosti, že je marnotratné povahy. Tamtéž, s. 483.

⁶⁵ Tamtéž, s. 484.

⁶⁶ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 9.

⁶⁷ Nikoliv však v případech uvedených v § 759 OZO ve znění účinném k 1. 1. 1917.

Vzhledem ke skutečnosti, že toto právo mohlo převyšovat povinný díl i zákonný dědický podíl⁶⁸ byl v určitých ohledech pro pozůstalého manžela dokonce výhodnější. Podmínkou zde však byla mimo jiné skutečná potřebnost takové výživy.

V mnoha ohledech lze spatřovat silnou inspiraci římským právem, kdy zmíním např. podobnost okruhu nepominutelných dědiců, právo na povinný díl, možnost vyloučení nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl a posílení autonomie vůle zůstavitele ve formě tzv. vydědění a také zákonem stanovené taxativní důvody pro vydědění.

Z mého pohledu se právní úprava obsažená v OZO vypořádala se střetem zásady individualizace a familiarizace na svou dobu velmi kvalitně. Pořizovací volnost zůstavitele byla zachována při současném a z hlediska doby nutném omezení v podobě ochrany nepominutelného dědice. OZO dával nepominutelnému dědici dostatečné a účinné instituty pro uplatnění své ochrany, která zároveň nebyla neomezená. Ochrana byla limitována případy, kdy nepominutelný dědic skutečně nebyl hoden jakékoliv právní ochrany.

2.1.3. Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937

Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 (dále také jen VN/37) se stal stěžejním inspiračním a ideovým zdrojem NOZ. Jako zákon nebyl přijat v důsledku událostí následujících po mnichovské dohodě. VN/37 sledoval modernizační revizi Všeobecného zákoníku občanského v jeho konfrontaci s novějšími evropskými zákoníky, zejména německým a švýcarským.⁶⁹ M. Daduová a O. Horák dospěli k závěru, že pro 191 z 246 dědickoprávních ustanovení NOZ se stal VN/37 inspirací, celkově se tedy jedná o 78 %.⁷⁰ Z tohoto důvodu považují za důležité se mu alespoň v krátkosti věnovat.

Ve vztahu k okruhu osob ani výši povinného dílu se sice nic nezměnilo, větší odchylky od úpravy obsažené v OZO lze spatřovat v rámci institutu vydědění. Kupříkladu zmíním vydědění pro zločin, které nově obsahovalo požadavek pravoplatného odsouzení pro zločin svědčící o zvrhlé povaze namísto požadavku výměry trestu či vydědění pro trvalé vedení života,

⁶⁸ Svoji nejvyšší hranici měl nárok na slušnou výživu v částce čisté pozůstalosti, proto manžel tento nárok neměl, pokud byla pozůstalost předlužena. ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 485

⁶⁹ Je přirozené, že návrh občanského zákoníku připravený před sedmdesáti lety nemůže být plně inspirujícím legislativním materiálem pro současnost, neboť v mnohém zastaral. Naopak, musel být podroben podstatné obsahové revizi. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, str. 17.

⁷⁰ „Jedná se samozřejmě o údaj orientační, závislý na zvolené metodě srovnávání a vlastním hodnocení shodnosti, nicméně má svou vypovídající hodnotu (např. z důvodu vhodnosti využití naší meziválečné či současné rakouské literatury).“ DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. *Nové dědické právo a meziválečná rekonstrukce. Ad notam*, 2016, s. 8-12.

který se přičí veřejné mravnosti, kdy nově bylo užito výrazu „vytrvale zhýralý“.⁷¹ Zavedena měla být také možnost pomnutí důvodu vydědění při polepšení dítěte.⁷²

Významnou změnou mělo být znovuzavedení římskoprávní zásady „*exhereditatus partem facit ad minuendam*“. Povinný díl se tak měl počítat ze zákonného dílu bez ohledu na to, zda se někdo z dědiců zřekl, byl vyděděn či byl nezpůsobilý dědit. Tuto úpravu potom převzal i § 1645 NOZ.⁷³ Zcela se ztotožňuji se stanoviskem uveřejněným v důvodové zprávě, že od této zásady bylo upuštěno neprávem, což dalo vzniknout stavu, za kterého měl jeden nepominutelný zájem příliš velký zájem na vydědění druhého.⁷⁴

2.1.4. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

Se změnou společenských poměrů po r. 1948 doznala značných změn také úprava práva dědického. Byl přijat Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. (dále také jen „ObčZ 1950“), v jehož důsledku byla úprava dědického práva zjednodušena. ObčZ 1950 obsahoval pouhých 53 dědickoprávních ustanovení. Toto lze přičíst ideologii socialistického státu, která směřovala k odstranění soukromého vlastnictví. P. Bílek a M. Šešina k tomu uvádí, že „*Zákonodárce byl převzal některé dřívější instituty dědického práva prostě proto, že se bez nich neobejde žádná společnost a právní řád (přijetí, odmítnutí dědictví, úprava závěti, dědických skupin apod.), podstatně je zjednodušil, spoléhaje zřejmě na to, že přetrvávající právní vědomí si vyloží jednotlivé instituty s použitím dosavadní praxe, bez toho, aby stanovil složitá vykládací pravidla či podrobnější úpravu jednotlivých institutů, jak ji obsahoval obecný zákoník občanský. Navíc tím, že došlo k rozsáhlému znárodnění majetku a k jiným způsobům jeho odnětí, přicházel do dědictví pouze tzv. osobní majetek menšího rozsahu, jehož nabytí a správa podle mínění zákonodárce nevyžadovaly rozsáhlejší právní úpravu.*“⁷⁵

Ustanovení § 538 ObčZ, které znělo „*Při výkladu závěti budiž dbáno, aby byla splněna vůle pořizovatelova.*“ naznačovalo naklonění úpravy směrem k prosazení zásady pořizovací volnosti zůstavitele, z jiných zákonných ustanovení bylo naproti tomu patrné, že základem dědického práva je zákonná dědická posloupnost. Dle V. Bednáře bylo však toto pojetí

⁷¹ Tento výraz měl naznačit, že nestačí jednotlivé poklesky, ale je potřeba prokázat, že vyděděný vedl život přičící se veřejné mravnosti trvale, a to ačkoliv byl napomínán a nejednou mu byla dána výstraha. Slova „zhýralý život“ má potom ukazovat na přestupky velmi těžké a „vytrvale“ má poukazovat na nenapravitelnost. Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh superrevisní komise. Díl I. Text zákona. Díl II. Důvodová zpráva. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931, s. 186.

⁷² SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky: kompletní sbírka...*, s. 384.

⁷³ SALÁK, Pavel jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 90-91.

⁷⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937. K hlavě 21. In: Senát PČR [online] [cit. 03. 05. 2021]. Dostupné na: http://senat.cz/informace/z_historie/tisky/4Vo/tisky/T0425_24.htm.

⁷⁵ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001*. Praha: C. H. Beck, r. 2001, s. 106.

prosazováno pouze teorií a v případě, že zůstavitel zanechal závěť, přednosti se dostalo opět závěti.⁷⁶

Oproti zákonné úpravě v OZO došlo k upevnění zásady „*solus deus facere potest heredem non homo*“, tj. zásady familiarizace. Volnost zůstavitele byla sice omezena, ale ani zde nebyla obecně zcela vyloučena.⁷⁷

Významným omezením pořizovací volnosti se opět stala úprava ochrany nepominutelného dědice. Mezi nepominutelné dědice zákon v § 551 ObčZ 1950 řadil zůstavitelovy potomky, rodiče a prarodiče. U potomků zákon rozlišoval potomky zletilé a nezletilé. Rodiče a prarodiče se stali nepominutelnými dědici jen v případě, že byli v době smrti zůstavitele v nouzi a už práce neschopní.

Nezletilí potomci měli právo na celý jejich zákonný dědický podíl a zletilí potomci, rodiče a prarodiče měli právo na tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu. V části, ve které se nepominutelným dědicům jejich zákonného dědického podílu nedostalo, byla závěť neplatná^{78.79} Právo nepominutelných dědiců již nespočívalo jen v možnosti požadovat vyplacení peněžní částky, ale v právu na dědický podíl z pozůstalosti.⁸⁰

Zákonnými důvody vydědění bylo opuštění zůstavitele v nouzi, odsouzení pro úmyslný trestný čin nebo trvalé odpírání pracovat. Co se týče posledního uvedeného důvodu, R. Holub v komentáři vysvětluje, že toto odpírání muselo být zaviněné a nejednalo se tedy o situaci, za které nepominutelný dědic nemohl pracovat např. z důvodu nemoci.⁸¹

ObčZ 1950 se silně přikláněl k zásadě rodinné solidarity. Nepominutelní dědicové, zejména nezletilí potomci, si mohli nárokovat poměrně širokou část pozůstalosti a můžeme si dokonce představit situaci, kdy zůstavitel neměl manžela a měl jen nezletilé potomky. V takovém případě byla jeho pořizovací volnost vyloučena. Projevem zásady rodinné solidarity dále mohla být také změna koncepce, kdy pozice nepominutelných dědiců byla posílena a již nebyli pouhými věřiteli, ale skutečnými dědici v právním smyslu.

Okruh nepominutelných dědiců⁸² zůstal v rámci úpravy ObčZ 1950 nezměněn, výrazné odlišení od předchozí právní úpravy lze spatřovat v rozlišování potomků na zletilé a nezletilé,

⁷⁶ BEDNÁŘ: Testamentární dědická..., s. 42.

⁷⁷ DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Česká republika: Wolters Kluwer, 2011, s. 192.

⁷⁸ Dle judikatury šlo o důvod jen relativní neplatnosti závěti. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.5.1954 sp. zn. Cz 153/54.

⁷⁹ § 551 ObčZ 1950.

⁸⁰ HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku: právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 188.

⁸¹ Tamtéž, s. 211.

⁸² Zákon přímo pojem nepominutelný dědic nepoužívá.

keré přetrvalo až dodnes. Přestože nepominutelnými dědici zůstali stále ještě předci zůstavitele, bylo jejich postavení již omezeno podmínkou nouze a pracovní neschopnosti. Vydědění neprošlo významnější změnou.⁸³ Z hlediska srovnání stojí za zmínku vydědovací důvod příznačný pro socialistické pojetí práva, a to vydědění pro trvalé odpírání pracovat, jehož existenci si dnes lze jen ztěžít představit.

Ačkoliv se jednalo ve velké míře o socialistickou koncepci dědického práva, řadu ustanovení nalezneme v obdobném znění i v současné právní úpravě.

2.1.5. Zákon č. 40/1964 Sb.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále také jen „OZ“) byl vydán ve Sbírce zákonů dne 5. března 1964 a nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964. Důvodem poměrně brzké rekodifikace původního socialistického zákoníku byla skutečnost, že ObčZ 1950 plně neodrážel poměry a vztahy, které se ve společnosti v dané etapě vývoje socialismu vytvořily.⁸⁴

Snahou OZ bylo co největší zjednodušení zákona, aby byl srozumitelný i pro pracujícího. V. Bednář považuje takové zjednodušení spíše na škodu věci. Dále pro srovnání uvádí, že původních 327 paragrafů věnujících se dědickému právu bylo v ObčZ 1950 redukováno na 53 paragrafů a v OZ sníženo dokonce na 28 paragrafů.⁸⁵

OZ prošel v průběhu let řadou novel, z nichž ty nejvýznamnější v rámci problematiky autonomie vůle zůstavitele a ochrany nepominutelného dědice představím níže.

OZ ve znění účinném k 1. dubnu 1964 stanovil, že osobami v postavení nepominutelných dědiců byli zůstavitelovi potomci a tyto následně dědil na zletilé a nezletilé. Nezletilí potomci si mohli nárokovat celý zákonný dědický podíl⁸⁶, zletilí tři čtvrtiny zákonného dědického podílu. Pokud tomu tak nebylo, byla závěť v takové části neplatná.⁸⁷ Toto znění zákona zcela vypustilo institut vydědění, což znamenalo velký zásah do pořizovací svobody zůstavitele, kterému tímto byla odňata možnost vyloučit nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl. Obsahem vydědovacích důvodů byla v předchozích úpravách závažná porušení ať už mravní či právní povinnosti, mám tedy za to, že vyloučení nepominutelného dědice z jeho práva na část jmění zůstavitele v souladu právě s některým z důvodů pro vydědění, bylo zpravidla korektní a opodstatněné. Absence tohoto institutu se mi tudíž jeví jako iracionální.

⁸³ Větší odchylkou oproti OZO byla nutnost uvést vydědovací důvod v textu listiny o vydědění. V opačném případě bylo toto vydědění neúčinné. PETRŽELKA, Karel a kol. *K otázkám nového občanského práva*. Praha: Orbis, 1950, s. 72.

⁸⁴ SCHELLE, TAUCHEN: *Občanské zákoníky: Kompletní sbírka...*, s. 24.

⁸⁵ BEDNÁŘ: *Testamentární dědická...*, s. 69.

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. května 1979, sp. zn. 4 Cz 7/79.

⁸⁷ § 479 OZ

Až se zákonem č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy se do právní úpravy vrátila možnost vydědění. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. dubna 1983. Zůstavitel mohl vydědit potomka pouze z jednoho důvodu, a to pokud mu v rozporu s pravidly socialistického soužití neposkytl potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Důvod musel být v listině o vydědění uveden.⁸⁸

Společně se změnou společenské situace po listopadu 1989 bylo třeba novelizovat OZ a uzpůsobit úpravu demokratickému režimu. Zákonem č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník došlo ke snížení zákonného dědického podílu zletilého potomka z tří čtvrtin na jednu polovinu, což mělo přímý dopad na ustanovení upravující velikost povinného dílu, které zůstalo v původní podobě. Novelizováno bylo také ustanovení § 469a OZ upravující vydědění. Zákonodárce se při rozšiřování důvodů inspiroval v předchozích úpravách. Zůstavitel mohl vydědit potomka, pokud byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku, trvale vedl nezřízený život, v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří či v jiných závažných případech a konečně neprojevoval o zůstavitele opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl.

Za největší a správnou změnu považuji zúžení okruhu nepominutelných dědiců na potomky zůstavitele, což mělo za následek posílení pořizovací volnosti zůstavitele. Reálný dopad lze však jen ztěží usuzovat, jelikož předkové měli dříve právo na povinný díl, respektive podíl až teprve v případě, kdy nebylo potomků. Z hlediska samotné možnosti zůstavitele naložit se svým jměním dle své vůle jde ale o jednoznačně příznivou tendenci. Stejně tak snížení zákonného dědického podílu a v tom důsledku povinného podílu u zletilých potomků, kteří by jako zletilí členové společnosti měli být schopni nabývat vlastních majetkových hodnot. V čem se naopak z mého pohledu z opodstatněných důvodů úprava zachovala, bylo dělení potomků na nezletilé a zletilé a na tomto závislá výše jejich zákonného povinného podílu.

Nelogickým krokem zpět se stalo vyloučení možnosti vydědit nepominutelného dědice na téměř 20 let. Alespoň částečným návratem byla možnost zůstavitele vydědit potomka na základě jednoho zákonného důvodu. Polistopadová úprava přinesla velké změny a navrátila zůstaviteli širší možnost uplatnit důvody pro vydědění vůči potomkům.

⁸⁸ § 449a Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 131/1982 Sb.

2.2.Současná úprava

1. ledna 2014 nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také jen „NOZ“). První snahy o rekonstrukci se objevily už v 90. letech 20. století, nedopadly však úspěšně. Příprava nového občanského zákoníku byla zahájena až z rozhodnutí ministra spravedlnosti Otakara Motejla z ledna 2000.⁸⁹

Jak jsem již uvedla v první kapitole, nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. I přes označení „nepominutelný dědic“ tito dědici v pravém právním smyslu nejsou a mohou si nárokovat pouze povinný díl, o kterém je blíže pojednáno ve třetí kapitole.

Ač nepominutelní dědicové požívají poměrně vysoké právní ochrany, současné právo zná několik institutů, díky kterým má zůstavitel možnost rozhodnout o svém jmění pro případ smrti. Ve čtvrté kapitole představím několik vybraných institutů. Těmito budou vydědění darování pro případ smrti a svěřenský fond.

2.3.Shrnutí kapitoly

Závěrem lze konstatovat, že současná právní úprava je výsledkem po staletí trvajících vývoje a v rámci pochopení současné koncepce je třeba chápat také historické souvislosti.

Každé z vybraných období se muselo se střetem zásady pořizovací nucenosti a zásady pořizovací volnosti vypořádat a nalézt tak kompromis mezi možnostmi zůstavitele naložit pro případ smrti se svým jměním dle své vůle a ochranou oprávněných zájmů osob v postavení nepominutelných dědiců. Tématem mé diplomové práce je ochrana nepominutelného dědice a instituty limitující jeho ochranu, proto jsem se v kapitole zabývala především omezením svobodné vůle zůstavitele ve vztahu k ochraně nepominutelných dědiců a jiné omezení pořizovací volnosti jsem zmínila spíše okrajově. V rámci jednotlivých úprav, které jsem výše představila, jsme mohli sledovat tendenci zvyšování pořizovací volnosti zůstavitele a naopak snižování ochrany práv nepominutelných dědiců, což dle mého názoru odpovídá a zároveň kopíruje soudobé společenské poměry a potřeby. Zaopatřovací funkce institutu nepominutelného dědice a požadavek zachování majetku v rodině zůstavitele tak nadále ustupuje a do popředí se s každou další změnou právní úpravy dostává svobodná vůle zůstavitele. Výjimkou se staly socialistické úpravy, kdy dědění bylo chápáno jako nástroj vykořisťování člověka člověkem a funkčně bylo zaměřeno do práva rodinného a nikoli již do práva vlastnického. Do popředí se dostala zásada familiarizace.⁹⁰ Přestože nepochybně došlo

⁸⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., obecná část, str. 10.

⁹⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník [online] [cit. 17. 05. 2021]. Dostupné na:

k oslabení pořizovací volnosti zůstavitele a ochrana nepominutelných dědiců byla v určitých aspektech zvýšena (zmiňme například na téměř 20 let vyloučený institut vydědění), ani socialistické zákonodárství se nevyhlo sklonu mimo jiné zužovat okruh nepominutelných dědiců, rozlišovat potomky na zletilé a nezletilé, na to vázat výši zákonného povinného podílu a v tom důsledku alespoň částečně zvyšovat pořizovací volnost zůstavitele.

3. Ochrana nepominutelného dědice

Jak bylo zjištěno v kapitole druhé, zůstavitel nemá neomezenou volnost při pořizování pro případ smrti. Je v ní omezen mimo jiné ochranou nepominutelných dědiců.⁹¹ Zákonodárce nazval třetí oddíl pátého dílu hlavy III NOZ právě jako „Ochrana nepominutelného dědice“. Ochranu takovým osobám však dle mého názoru neposkytují pouze zde zmíněná 4 ustanovení (§ 1650 – 1653 NOZ), ale i další zákonné instituty, z nichž o vybraných bude pojednáno v následujících podkapitolách.

3.1. Povinný díl

NOZ se oproti úpravě v OZ odklonil od pojetí nepominutelného dědice jako dědice určitého podílu z pozůstalosti. Zákon mu už nepřiznává právo na povinný podíl, ale pouze na peněžitou částku rovnající se hodnotě jeho povinnému dílu.⁹² Jak jsem již předznamenala v první kapitole, pokud mu zůstavitel nezanechá dědický podíl či nedojde k dědění ze zákona, není nepominutelný dědic z právního hlediska dědicem, ale pouhým věřitelem.^{93,94}

Zákon stanovuje, že nezletilý nepominutelný dědic má právo alespoň na tři čtvrtiny svého zákonného dědického podílu, u zletilého je to potom alespoň jedna čtvrtina zákonného dědického podílu.⁹⁵ L. Drápal a M. Šešina doplňují, že nezletilým je třeba rozumět pouze nezletilého a současně nikoliv plně svéprávného nepominutelného dědice, jelikož zde není důvod favorizovat nezletilého, který nabyl plné svéprávnosti a není zde žádný rozdíl v jeho statusovém postavení ve srovnání se zletilou osobou.⁹⁶

Oproti tomu J. Svoboda v komentáři uvádí, že není rozhodující, zda nezletilý je nebo není plně svéprávný. Nezletilý, který nabyl plné svéprávnosti, má právo povinný díl ve stejné výši jako nikoliv plně svéprávný nezletilý.⁹⁷ K tomuto výkladu se přikláním, jelikož ani zákon nikde nehovoří o rozlišování nezletilých na plně a nikoliv plně svéprávné, ač názorově se spíše ztotožňují s prvním závěrem. Nabytí plné svéprávnosti s sebou přináší zásadní právní důsledky, ze kterých zmíním například schopnost za sebe v plném rozsahu právně jednat, zánik rodičovské odpovědnosti, možnost uzavřít manželství atd. Samotným předpokladem pro přiznání plné svéprávnosti je dle § 37 NOZ osvědčení schopnosti sám se živit a obstarat si své

⁹¹ Viz kapitola třetí

⁹² Je umožněno, aby se nepominutelný dědic dohodl s dědici ze závěti či dědické smlouvy i jinak.

⁹³ § 1654 NOZ.

⁹⁴ NOZ se tak vrací k pojetí nepominutelného dědice a práva na povinný díl, jak ho chápal rakouský OZO.

⁹⁵ Použitelná judikatura z období účinnosti OZ: Při určení výše dědického podílu neopominutelného dědice (tzn. dnes povinného dílu) se vychází z počtu dědiců, kteří tvořili v době smrti zůstavitele první dědickou skupinu (§ 473 OZ) a kterým by dědictví připadlo, kdyby zůstavitel nepořídil závěť. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010.

⁹⁶ DRÁPAL, ŠEŠINA: *Povinný díl a jeho...*, s. 15-20.

⁹⁷ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 405.

záležitosti. Mám tedy za to, že nezletilým, kteří nabyli plné svéprávnosti, by neměla být poskytována stejná ochrana jako těm, kteří jí dosud nenabyli.

Podobu povinného dílu můžeme nalézt v § 1644 NOZ. Tento může být zůstaven v podobě dědického podílu či odkazu, musí však zůstat zcela nezatížen (např. povinností hradit dluhy, právem stavby, věcnými břemeny apod.). V odstavci druhém se uvádí, že se nepřihlíží k nařízením zůstavitele, kterým se omezuje povinný díl a v případě, že zůstavitel zůstaví nepominutelnému dědici více, než připadá na jeho povinný díl, vztahují se nařízení jen na část přesahující hodnotu povinného dílu. Potom by bylo nutné určit hodnotu nařízení (např. hodnotu odkazů), odečíst ji od dědického podílu a výsledek porovnat s hodnotou povinného dílu. Dědici by případně mohl vzniknout nárok na doplnění povinného dílu dle § 1650 NOZ.⁹⁸

Není sporu, že toto ustanovení má chránit nepominutelné dědice před libovůlí zůstavitele. Problematickým se však jeví formulace „zcela nezatížen“ a také to, jakým způsobem souvisí odstavec první zkoumaného ustanovení s jeho druhým odstavcem. Otázkou je, zda lze zákaz zatížení vztáhnout i na případy, kdy zatížení existovalo již za života zůstavitele. F. Plašil uvádí, že práva osob oprávněných z již existujícího zatížení na majetku, který zůstavitel odkázal či zůstavil nepominutelnému dědici, nesmí být univerzální sukcesí dotčena. Navázání prvního a druhého odstavce vnímá i přes rozdílný termín (zatížení x omezení) tak, že povinný díl musí zůstat zcela nezatížen zůstavitelovými nařízeními pro případ smrti. Jeho názor podložil literaturou k donedávna účinné právní úpravě v rakouském ABGB⁹⁹, která byla dosti podobná českému ustanovení. Otázce se věnoval i rakouský Nejvyšší soudní dvůr, který konstatoval, že *„se zatížením ve smyslu § 774 ABGB nemínily přirozené vlastnosti věci představující faktor pro určení její ceny – tzn. pokud by např. nepominutelnému dědici zůstavitel odkázal nemovitost už zatíženou věcným právem, není takové zatížení možné vnímat jako zkrácení povinného dílu a věc zatížená věcným právem se na povinný díl započte, váznoucí věcné právo se pouze zohlední při výpočtu její hodnoty. Zákonodárce totiž dle závěru soudu v § 774 ABGB nezamýšlel, že by se snad nepominutelnému dědici na jeho povinný díl mohly z dědictví nebo odkazu započíst jediné věci ihned zpeněžitelné bez jakýchkoliv omezení.“*¹⁰⁰ Poukazuje také na pohled R. Welsera, který se ve věci vyjádřil tak, že za zakázaná zatížení

⁹⁸ ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 353.

⁹⁹ Kralik, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 4. Buch. Erbrecht.* Wien: Manz, 1983, s. 310

¹⁰⁰ Rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora ze dne 15. 10. 1998, sp. zn. 6 Ob 189/98g, cit. dle: PLAŠIL, Filip. Zkrácení práva na povinný díl. Úvaha nad § 1644 a 1517 OZ, *Ad Notam*, 2020, č. 2, str. 3.

nelze považovat ty závady, které vážly na majetku před zůstavitelovou smrtí¹⁰¹ a také na skutečnost, že k výše zmíněnému výkladu lze dojít i v souvislosti s § 1655 NOZ^{102, 103}

3.2. Opominutí nepominutelného dědice

V případě, že zůstavitel v pořízení pro případ smrti nepamatuje na své nepominutelné dědice, hovoříme o opominutí. Právní úprava obsažená v NOZ spojuje s opominutím nepominutelného dědice zcela jiné následky, než tomu bylo za účinnosti OZ¹⁰⁴. Důvodem toho je odlišné pojetí nepominutelného dědice a jeho práva na nikoliv povinný podíl, ale na povinný díl.

Opominutí lze rozlišovat na vědomé (úmyslné) a nevědomé (omylem). O nevědomé opominutí půjde např. v případě, že zůstavitel vůbec nevěděl o narození nepominutelného dědice, pokládal ho za mrtvého, anebo protože měl za to, že se nejedná o jeho potomka.¹⁰⁵ Tehdy pokud potomek dokáže, že jediným důvodem opominutí je, že zůstavitel o něm v době pořízení pro případ smrti nevěděl, má právo na povinný díl.¹⁰⁶

O vědomé opominutí naopak půjde v případě, kdy zůstavitel ví o tom, že existuje nepominutelný dědic, a přesto jej v závěti opomine. Nepominutelný dědic má v tomto případě právo na povinný díl, ale pouze za předpokladu, že se nebude jednat o tzv. vydědění mlčky a po právu.¹⁰⁷ O takové vydědění se bude jednat v případě, že:

- 1) nepominutelný dědic se dopustil něčeho, co naplňuje zákonný důvod vydědění,
- 2) byl zůstavitelem v pořízení pro případ smrti opominut, nikoliv však omylem (vědomě),
a
- 3) v řízení o pozůstalosti, resp. ve sporném řízení vyvolaném postupem dle § 170 ZŘS se vůči nepominutelného dědici prokáže některý (alespoň jeden) ze zákonných důvodů vydědění.¹⁰⁸

M. Šešina se přiklání k tomu, že se důvod vydědění uplatní nezávisle na vůli zůstavitele, rozhodující je proto pouze existence takového důvodu.¹⁰⁹

¹⁰¹ KOZIOL, Helmut, Welsler, Rudolf. *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band II. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*. 13. vydání. Wien: Manz, 2007, s. 549.

¹⁰² Při výpočtu povinného dílu se dluhy zůstavitele a závady, které na majetku vážly již v době zůstavitelovy smrti, od hodnoty majetku odečtou. § 1655 NOZ

¹⁰³ PLAŠIL: Zkrácení práva na povinný díl..., str. 3.

¹⁰⁴ Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části relativně neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků. § 479 ve spojení s § 40a OZ.

¹⁰⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 411.

¹⁰⁶ § 1652 NOZ

¹⁰⁷ OZ nijak nerozlišoval situace vymezené v § 1651 a 1652 a neznal ani vydědění mlčky a po právu. ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 377.

¹⁰⁸ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 431.

¹⁰⁹ ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 378.

Domnívám se, že možnost vydědění mlčky a po právu, kterou NOZ poskytuje, není zcela vhodná, a to z důvodu, že může v praxi vést k řadě sporů, kdy ostatní dědicové budou mít snahu prokázat některý z důvodů vydědění vůči nepominutelným dědicům. Taktéž si myslím, že k vydědění by mělo v souladu s principem pořizovací volnosti zůstavitele docházet výlučně z jeho vůle a rovněž na základě výslovného projevu jeho vůle. Obtížné by zde bylo i samotné prokázání, zda se skutečně jedná o opominutí způsobené omylem, či vědomě.

Byl-li pak nepominutelný dědic zkrácen na čisté hodnotě povinného dílu, má právo na doplnění hodnoty.¹¹⁰

Lze shrnout, že rozlišování opominutí na vědomé a nevědomé nepřináší zásadní důsledky, kdy v obou případech má nepominutelný dědic v případě splnění dalších zákonných předpokladů právo na povinný díl. Rozdíl lze spatřovat v ustanovení § 1652 odst. 1, který pro naplnění předpokladů pro vydědění mlčky a po právu požaduje, aby se nejednalo o opominutí nevědomé (omylem).

Konečně pokud byl nepominutelný dědic zkrácen nebo opominut, jsou dědicové i odkazovníci povinni přispět k vyrovnání poměrně.¹¹¹ Zákon zde tedy nezakládá solidární odpovědnost dědiců a odkazovníků. Každý z dědiců, resp. odkazovníků přispěje dle poměru ceny čistého dědického podílu, resp. též dle poměru ceny odkazu.¹¹²

Jak už bylo zmíněno, nepominutelný dědic má primárně právo na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Zákon však neposkytuje ochranu pouze nepominutelným dědicům, pamatuje totiž i na běžné dědice. Těm poskytuje možnost splátek na povinný díl či odklad jeho splatnosti a to tehdy, existují-li pro to zvlášť závažné důvody a lze-li to na nepominutelném dědici rozumně požadovat. Dále umožňuje, aby se nepominutelný dědic dohodl s dědici ze zákona či dědické smlouvy jinak. Pokud taková dohoda zkracuje práva dalších věřitelů, je vůči nim neúčinná.¹¹³

Zákon výslovně dává možnost uzavřít dohodu o odbytném mezi dědici¹¹⁴ a nepominutelným dědicem.¹¹⁵ Bude-li taková dohoda schválena soudem, dojde k vyloučení aplikace § 1655 a § 1656 NOZ.¹¹⁶

¹¹⁰ § 1650 NOZ, část za středníkem.

¹¹¹ § 1453 NOZ.

¹¹² ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 381.

¹¹³ § 1654 NOZ

¹¹⁴ Ustanovení zákona nepočítá s tím, že by účastníkem takové dohody byl odkazovník, ačkoliv dle § 1653 NOZ je i on povinen přispět k vyrovnání povinného dílu. Dle M Šešiny není jasné, zda k tomuto došlo úmyslně, či pouhým opomenutím ze strany zákonodárce. Tamtéž, s. 397.

¹¹⁵ Hlavním rozdílem mezi poskytnutím odbytného a vypořádáním povinného dílu je, že odbytné nemusí odpovídat výši povinného dílu. DRÁPAL, ŠEŠINA: *Povinný díl...*, s. 15-20.

¹¹⁶ 1657 NOZ.

Otázkou je, zda musí být dohoda o odbytném uzavřena v průběhu pozůstalostního řízení a zda je jednou z podmínek platnosti její schválení soudem. Dle J. Svobody NOZ a ZŘS přímo vyžadují, aby dohoda byla schválena soudem v řízení o pozůstalosti.¹¹⁷ M. Šešina v komentáři uvádí, že dohodu schvaluje pozůstalostní soud a výrok o schválení je součástí usnesení o dědictví, kterým se řízení končí. Pokud nedojde k dosažení dohody, provede se soupis a ocenění majetku, dle § 1655 a § 1656 NOZ se vypočte povinný díl a soud poté rozhodne o vypořádání povinného dílu.¹¹⁸ Z výše uvedeného tedy vyplývá, že dohoda skutečně musí být schválena soudem, a to v rámci řízení o pozůstalosti.

L. Drápal a M. Šešina však ve svém odborném článku z r. 2016 vyjádřili názor, že dohoda může být uzavřena jak v průběhu pozůstalostního řízení, tak po jeho skončení a schválení soudem není hmotněprávní podmínkou její platnosti. Svůj závěr týkající se nutnosti schválení dohody soudem opírají o argument, že dle zákonného znění je následkem neschválení vyloučení aplikace § 1655 a 1656 NOZ.¹¹⁹

Nemyslím si však, že tento závěr je správný, a to s ohledem na § 185 odst. 3 písm. b) ZŘS, který stanovuje, že v rozhodnutí o dědictví soud také rozhodne nebo schválí dohodu o vypořádání povinného dílu, pokud na něj bylo uplatněno právo. V případě, že z jakéhokoliv důvodu nedojde ke schválení dohody o odbytném, musí i tak soud v rámci pozůstalostního řízení vypořádat povinný díl nepominutelného dědice. Samozřejmě si lze představit situaci, kdy po skončení pozůstalostního řízení dojde mezi nepominutelným dědicem a běžnými dědici k určité dohodě týkající se jeho povinného dílu (např. nepominutelný dědic své právo na povinný díl neuplatnil). Taková dohoda dle mého názoru již však nebude spadat pod režim dohody o odbytném dle § 1657 NOZ.

3.3. Následky neplatného vydědění

Zvláštní situaci stanoví § 1450 NOZ, který poskytuje ochranu nepominutelnému dědici, který byl vyděděn neplatně a zaručuje mu právo na povinný díl. Zákonodárce zde však zjevně opominul stav, kdy byl vyděděn neplatně a zároveň zůstavitel nepořídil pro případ smrti. O právním následku v praxi nepadá shoda. J. Svoboda je názoru, že pokud nastává dědění ze zákona, má neplatně vyděděný potomek právo na dědický podíl a odlišný výklad by znamenal

¹¹⁷ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 439.

¹¹⁸ ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 397.

¹¹⁹ DRÁPAL, ŠEŠINA: *Povinný díl...*, s. 15-20.

rozpor s čl. 11 LZPS - „dědění se zaručuje“.¹²⁰ Shodně se k této problematice staví M. Šešina¹²¹ a také P. Novotný a M. Novotná.¹²²

Z druhého možného výkladu plyne, že neplatně vyděděný potomek má skutečně právo pouze na povinný díl. Jeho zastánci argumentují tím, že zůstavitel projevil vůli, aby nepominutelný dědic z pozůstalosti ničeho nenabyl. Vydědění je nutné vykládat v souladu s vůlí zůstavitele a smyslem zákona nejen jako odnětí povinného, ale rovněž jako odnětí dědického podílu v podobě tzv. negativní závěti. Pakliže prohlášení o vydědění neplatné pro nedostatek důvodů splňuje formální náležitosti pro pořízení pro případ smrti, má být neplatnost vztažena pouze na odejmutí povinného dílu, pro které nejsou důvody a v platnosti ponecháno negativní vymezení okruhu dědiců obsažené v prohlášení o vydědění. V důsledku ustanovení § 1650 NOZ by měl nepominutelný dědic právo pouze na svůj povinný díl. Tento názor zastává např. A. Talanda, I. Talandová a F. Plašil ve své publikaci.¹²³

Osobně nepovažuji za logické řešení, kdy by neplatně vyděděný potomek neměl mít právo na svůj zákonný dědický podíl. Ať už bylo vydědění neplatné z jakéhokoliv důvodu, následek zůstává stejný a bylo by nespravedlivé za situace, kdy se vydědění stalo neplatným, zhoršit právní postavení nepominutelného dědice a přiznat mu pouze právo na povinný díl.

3.4. Je ochrana nepominutelného dědice dostatečná?

Současná právní úprava chrání dle mého názoru stále široký okruh nepominutelných dědiců, ačkoliv oproti historickým úpravám se jeho šíře podstatně zmenšila (viz kapitola třetí). Těmito jsou děti zůstavitele, případně jejich potomci, a to ať už zletilí či nezletilí. Nejsem zastáncem úplného zrušení institutu nepominutelného dědice, myslím si ale, že v případě zletilých potomků pro takovou míru ochrany není v současné době již důvod, a to například s ohledem na to, že průměrná délka života se neustále zvyšuje a zpravidla v praxi dochází k situaci, že v době smrti zůstavitele jsou jeho potomci již ve věku, kdy jsou schopni se zaopatřit sami bez pomoci svých předků¹²⁴, a proto by zůstavitel neměl být omezován v pořizovací volnosti ochranou takových osob. Samozřejmě nelze vyloučit ani situaci, kdy v době zůstavitelovy smrti bude jeho dítě ve věku blízkém věku nezletilého. Pro tyto případy by dle

¹²⁰ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 429.

¹²¹ ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 375.

¹²² NOVOTNÝ, Petr, NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník. Dědické právo. 2. aktualizované vydání.* Praha: Grada Publishing, 2017, s. 33.

¹²³ TALANDA a kol.: *Postavení nepominutelného...*, str. 27-41.

¹²⁴ Dle údajů Českého statistického úřadu byla průměrná délka života v r. 1920 u mužů 47 let, u žen 49,2 let. V roce 2017 to bylo u mužů 76 let, u žen 81,8 let. BOČEK, Jan. *Proč mají ženy o šest let delší život než muži? Sto let dat úmrtnosti ukazuje, jak vydělaly na poválečném zdravotnictví a jak jsme zaostali za Husáka* [online]. iRozhlas, 21. ledna 2019 [cit. 07. 06. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/umrtnost-data-muzi-zeny-zelezna-opona-cesko-rakousko-nemecko-ockovani_1901210600_jab.

mého názoru bylo vhodnější vázat právo na povinný díl na nezaopatřenost dítěte ve smyslu zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.¹²⁵

Postavení nepominutelných dědiců oproti úpravě v OZ oslabilo v tom směru, že již obecně nejsou dědici, ale pouze věřiteli, resp. zákonnými odkazovníky a rovněž došlo ke snížení jejich povinného dílu. Co se týče výše povinného dílu, považují tento ve vztahu ke zletilému nepominutelnému dědici (bez zřetele ke skutečnosti, že jeho zahrnutí do okruhu nepominutelných dědiců nepovažují za správné) za přiměřený, u nezletilého se mi jeví tři čtvrtiny zákonného dědického podílu jako neadekvátní a jelikož se může stát, že potomek zůstavitele bude jediným potencionálním dědicem v první dědické třídě, zůstane zůstaviteli možnost pořídit podle své vůle pouze o jedné čtvrtině pozůstalosti. Za přiměřenou bych u nezletilého proto považovala jednu polovinu zákonného dědického podílu.

Přesto požívá dle mého názoru nepominutelný dědic vysoké právní ochrany a zákon mu poskytuje celou řadu institutů posilující jeho právní postavení. Nepominutelný dědic má právo na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu, kterou mají vyrovnat poměrně dědici a odkazovníci. Zákon k jeho ochraně stanovuje také v § 1655 a § 1656 NOZ přesná pravidla pro výpočet jeho povinného dílu. Ochranu nepominutelnému dědici poskytují také procesní předpisy, kdy dle § 113 ZŘS je nepominutelný dědic účastníkem v části řízení týkající se soupisu pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání jeho povinného dílu.¹²⁶ Oproti dědici se však může zdát, že jeho postavení není příliš silné, jelikož dědic je účastníkem celého pozůstalostního řízení, avšak mám za to, že k uplatnění jeho práv je účastenství ve vymezených částech řízení dostatečné. V neposlední řadě má dokonce ten, kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl, právo na nutnou výživu, a to za podmínky, že se mu jí nedostává a není schopen sám se živit. Na druhou stranu ochranu nepominutelného dědice vnímám jako nedostatečnou například ve vztahu k nemožnosti odvolat dar pro zkrácení povinného dílu, kdy tuto možnost poskytoval i OZO.

¹²⁵ Za nezaopatřené dítě se pro účely tohoto zákona považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. § 11 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

¹²⁶ Jelikož uplatněním práva na povinný díl nevzniká nepominutelnému dědici právo na část pozůstalosti, ale pouze na právo na výplatu jeho povinného dílu v penězích, je důležité, aby se nepominutelný dědic účastnil těch úkonů soudu, jimiž se zjišťuje rozsah pozůstalosti a její cena a kdy se jeho povinný díl jako takový vypořádává. Vypořádáním povinného dílu účast nepominutelného dědice na řízení končí. SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo...*, s. 209.

Lze uzavřít, že ač došlo za účinné právní úpravy nepominutelného dědice ke snížení jeho ochrany, zákon na něj stále pamatuje a poskytuje mu účinné prostředky k prosazení jeho práv a i nadále představuje významné omezení pořizovací volnosti zůstavitele.

4. Instituty limitující ochranu nepominutelného dědice

Jak jsem již avizovala v předchozích kapitole, nepominutelný dědic je chráněn řadou ustanovení zákona, jeho ochrana však není absolutní. Zůstavitel má několik možností, jak nepominutelného dědice z jeho práva na povinný díl vyloučit. Ve své práci se budu věnovat několika z nich, a to darováním pro případ smrti, svěřenským fondem mortis causa a vyděděním.

4.1. Darování pro případ smrti

Darování pro případ smrti je institut, který byl obnoven spolu s účinností NOZ. Jeho úpravu nalezneme v rámci relativních majetkových práv, konkrétně v § 2063 NOZ a z dědickoprávních ustanovení v § 1594 NOZ¹²⁷.

Vývoj sahá až do období římského práva, které jeho účel vymezovalo takto: „*O darování pro případ smrti se jedná tehdy, když by někdo něco měl raději u sebe než u obdarovaného a zároveň raději u obdarovaného než u svého dědice.*“¹²⁸ Inspirací pro aktuální úpravu se stal OZO a vládní návrh občanského zákoníku z r. 1937 (§ 807 a § 467), který vycházel z právní úpravy OZO¹²⁹.¹³⁰ Nejedná se tedy o nový institut, který by naše právo neznalo, pouze došlo k jeho vypuštění v roce 1950. Důvodem byla snaha vyloučit majetkové dispozice člověka pro případ smrti a posílit dědění ze zákona. Obecně platí, že smluvní vázanost mortis causa není přípustná. Výjimku však tvoří darování pro případ smrti a dědická smlouva.¹³¹

¹²⁷ V tomto ohledu příliš nerozumím úmyslu zákonodárce při úpravě § 1594 odst. 2. Nejasný se mi jeví samotný důvod jeho existence při úpravě stanovené v § 2063 NOZ a případná návaznost na § 2063 NOZ. § 1594 odst. 2 NOZ hovoří o tom, že darování závislé na podmínce, že obdarovaný darce přežije, se považuje za odkaz, pokud se darce nevzdal práva dar odvolat. Zákonodárce zde však nestanoví žádné další podmínky, jako je tomu v § 2063 NOZ. Mohli bychom potom uvažovat nad tím, že § 1594 NOZ je obecnou úpravou k § 2063 NOZ, který je speciální. Potom však vzhledem k významově shodnému znění (bez stanovení dalších podmínek § 2063 NOZ) považuji § 1594 odst. 2 za zbytečný.

¹²⁸ BLAHO, Petr, SKŘEJPEK, Michal. *IUSTINIANI INSTITUTIONES. JUSTINIÁNSKÉ INSTITUCE*. Praha: Karolinum, 2010, s. 123.

¹²⁹ Ač byl OZO inspiračním zdrojem pro současnou úpravu, nebyla v obdobném znění převzata celá právní úprava. Dokonce došlo k vypuštění důležitých institutů jako například odvolání daru pro zkrácení povinného dílu. HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, č. 22, s. 783-785. Úpravu odvolání daru pro zkrácení povinného dílu přitom obsahovala ještě původní osnova prof. Eliáše z roku 2005 - § 1735–1736. Srov. ELIÁŠ, Karel. Darování (Pohled na zdejší zákonnou úpravu pod zorným úhlem některých historických a komparativních aspektů). In MALACKA, Michal. (ed.). *Sborník příspěvků z konference Monseho olomoucké právnické dny*. Olomouc: UP, 2006, s. 120.

¹³⁰ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, č. 2, s. 110.

¹³¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 478.

4.1.1. Vymezení pojmu

Darování, které je závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se posoudí zpravidla jako odkaz, případně jako dar. M. Muzikář se však neztotožňuje se zákonným vyjádřením v tom smyslu, že by určité právní jednání mělo být primárně (zpravidla) odkazem a až popřípadě darováním pro případ smrti. Nesouhlasí s tím, že jen pro použití formulace „zpravidla“ by mělo být takové jednání v praxi převážně posuzováno jako odkaz. Vzhledem k povaze obou institutů dále pochybuje o tom, že by někdo cíleně způsobem stanoveným v § 2063 NOZ chtěl zřídit odkaz a uvažuje spíše nad tím, že „darování“ dle § 2063 se bude řídit ustanoveními o odkazu v případech, kdy v důsledku neznalosti práva zamýšlené darování pro případ smrti do kategorie odkazu pouze „zapadne“, jelikož nebude splňovat některou z podmínek, které stanovuje věta druhá § 2063 NOZ.¹³² S tímto názorem souhlasím i s ohledem na dikci ustanovení § 1594 odst. 2 NOZ, z něhož plyne, že darování závislé na podmínce, že obdarovaný dárce přežije, se považuje za odkaz, pokud se dárce nevzdal práva dar odvolat. Mám tedy za to, že pro posouzení, zda půjde o ten či onen institut je klíčové splnění určitých předpokladů a je nelogické stanovovat v takovém případě podpůrnost.

Pokud se však budeme držet jazykového výkladu zákona, obecným východiskem je použití ustanovení o odkazu, kdy majetek, který takto dárce zanechá obdarovanému, bude obdarovanému vydán jako běžný odkaz dle § 1620 an. NOZ. Důsledkem toho je, že zůstavitel může kdykoliv za svého života dar, resp. odkaz zrušit svým jednostranným právním jednáním. Po jeho smrti bude takový dar předmětem pozůstalosti. Obdarovaný se ocitne v pozici odkazovníka a bude se domáhat vydání předmětu odkazu. Za rizikovou lze považovat skutečnost, že pozůstalost může být zatížena dluhy v takové míře, že odkazovník může být uspokojen pouze poměrně, či vůbec.¹³³

Stěžejním pro tuto práci je druhý způsob posouzení – jako darování pro případ smrti. Pro aplikaci ustanovení o darování pro případ se vyžaduje, aby:

- 1) obdarovaný dar přijal,
- 2) dárce se výslovně vzdal práva dar odvolat a
- 3) vydal o tom obdarovanému listinu.

Dalšími podmínkami jsou způsobilost dárce, písemná forma smlouvy a listiny o vzdání se práva dar odvolat.¹³⁴ V tomto případě také vždy půjde o dvoustranné právní jednání.

¹³² MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Ad Notam*, 2017, č. 4, s. 17-21.

4.1.2. Odvolatelnost darování pro případ smrti

Věcný rozdíl mezi odkazem a darováním pro případ smrti tkví především v tom, že odkaz je odvolatelný, kdežto při darování pro případ smrti *stricto sensu* dar odvolat nelze.¹³⁵ Vystává otázka, zda je tato nemožnost dar odvolat absolutní a darování nelze odvolat ani ze zákonných důvodů (tj. odvolání daru pro nouzi na základě § 2068 an. NOZ či pro nevděk na základě § 2072 an. NOZ). § 2076 NOZ stanovuje, že se nelze při darování mezi živými předem vzdát práva dar odvolat pro nouzi či nevděk, kdy takové jednání by bylo zdánlivé. *A contrario* je možné dovodit, že na darování pro případ smrti se toto ustanovení nepoužije.

J. Dvořáková Závodská uvádí, že je možné takový dar odvolat pro nouzi či nevděk, aniž by svůj pohled blíže odůvodnila.¹³⁶ Dále V. Bednář a P. Kasík jsou téhož názoru.¹³⁷ K odlišnému závěru dospěli A. Talanda a I. Talandová, dle kterých podmínka vzdání se práva dar odvolat může být vykládána jako pouhé rozlišovací kritérium a odvolání daru pro nevděk či nouzi není tímto vyloučeno.¹³⁸ K tomuto Nejvyšší soud rakouský potom taktéž dovedl, že darování pro případ smrti lze pro nevděk odvolat.¹³⁹

Ani odborná veřejnost se tedy v této problematice neshoduje a bude záležet na budoucí judikatuře, jaký pohled zvolí.

4.1.3. Vztah darování pro případ smrti a povinného dílu

Institutem chránícím nepominutelné dědice mimo jiné je tzv. kolace, tedy započtení na povinný díl či dědický podíl.¹⁴⁰ Pokud hovoříme o jeho uplatnění v souvislosti s ochranou nepominutelného dědice, mohou nastat dva případy. Za situace, kdy dojde k darování pro případ smrti ve prospěch nepominutelného dědice, započte se hodnota daru na jeho povinný díl

¹³³ KASÍK, Petr, BEDNÁŘ, Václav. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 11.

¹³⁴ ŠEŠINA, Martin a kol.: *Dědické právo: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního, procesního a mezinárodního: praktická příručka*. Praha: Leges, s.r.o., 2019, s. 138.

¹³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 478.

¹³⁶ DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Nepominutelný dědic. *Právo a rodina*, 2016, roč. 18, č. 5, s. 9.

¹³⁷ Viz. KASÍK, BEDNÁŘ In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI...*, s. 12.

¹³⁸ TALANDA, TALANDOVÁ. Darování pro případ..., s. 116-117.

¹³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu rakouského ZBI sv. 41 s. 38 č. 5 citováno dle ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 449.

¹⁴⁰ Účelem započtení je sloužit spravedlivému rozvržení majetkového přínosu pocházejícího od zůstavitele do majetku dědiců. Cílem je odstranit, resp. snížit majetkové disproporce mezi dědici, pokud mají původ v majetkových zdrojích plynoucích od zůstavitele, tak, aby bylo dosaženo alespoň částečného srovnání hodnoty majetku nabytého jednotlivými dědici jak dědictvím, tak i bezplatným nabytím za života zůstavitele. Na rozdíl od předcházející úpravy současná právní úprava znamená citlivější postup tím, že z bezplatných plnění byla ve prospěch povinného dílu započtena jen ta, která nepominutelný dědic obdržel od zůstavitele v posledních třech letech před zůstavitelovou smrtí, bezplatná plnění učiněná zůstavitelem dříve mají být započtena, jen příkázali to zůstavitel. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2020, sp. zn. 24 Cdo 222/2019.

na základě § 1660 odst. 1 NOZ jako tzv. jiné zůstavitelovo opatření.¹⁴¹ Pokud dojde k darování pro případ smrti ve prospěch běžného dědice, může soud provést započtení darování pro případ smrti v případě, že by jinak hrozilo neodůvodněné znevýhodnění nepominutelného dědice. Z výše uvedeného plyne, že kolace sice může ochránit nepominutelného dědice před darováním pro případ smrti, ale jen za určitých podmínek – obdarovaný je nepominutelným či běžným dědicem. Vedle toho dalším předpokladem je, že nebyl darován veškerý majetek, potažmo jeho podstatná část (zbývající majetek nedosahuje ani výše povinného dílu) – dle § 1658 NOZ totiž započtení zpravidla nezakládá povinnost něco vydat.¹⁴²

Problematickou je taktéž jeví otázka zohlednění darování pro případ smrti při výpočtu povinného dílu za předpokladu, že obdarovaným nebude nepominutelný ani běžný dědic. § 1656 NOZ říká, že se povinný díl stanoví bez zřetele na odkazy a jiné závady vznikající z pořízení pro případ smrti. O. Drachovský v tomto případě na základě extenzivního výkladu pojmu pořízení pro případ smrti uvádí, že i když se v případě darování pro případ smrti nejedná o pořízení pro případ smrti proprio sensu, při stanovování povinného dílu na něj nemá být brán zřetel.¹⁴³ Dochází zde tedy ke zvýhodňování nepominutelných dědiců na úkor dědiců běžných. Stejný názor jako O. Drachovský zaujal i O. Horák¹⁴⁴ a plyne také z rozhodnutí přijatého za účinnosti OZO: „*Darování pro případ smrti se neodpočítávají.*“¹⁴⁵ Opačně se k tomu staví A. Talanda.¹⁴⁶

¹⁴¹ Zákon v § 1660 odst. 1 NOZ však výslovně uvádí, že se na povinný díl započte vše, co nepominutelný dědic skutečně nabyt odkazem nebo jiným zůstavitelových opatřeními z pozůstalosti. Spornou je zde formulace „z pozůstalosti“. Tímto se zabýval A. Talanda a I. Talandová, kteří konstatovali, že předmět darování pro případ smrti do pozůstalosti nenáleží, jelikož vlastnické právo k němu se nabývá už okamžikem smrti (výjimkou je nabytí vlastnického práva k nemovitostem). Rovněž je vyloučena aplikace odstavce druhého zkoumaného ustanovení – započtení toho, co bylo obdrženo bezplatně v posledních třech letech před smrtí zůstavitele z důvodu, že se vlastnické právo zpravidla nabývá právě jeho smrtí. Autoři vychází zejména z účelu úpravy započtení na povinný díl, kterým je ochrana ostatních nepominutelných dědiců. Na základě toho pak dovozují, že pakliže nepominutelný dědic něco obdržel od zůstavitele ke dni jeho smrti, má být takové darování započteno na povinný díl. TALANDA, TALANDOVÁ. Darování pro případ..., s. 115.

¹⁴² Výjimkou je § 2072 NOZ.

¹⁴³ DRACHOVSKÝ, Ondřej. Darování pro případ smrti – kam s ním? *Ad Notam*, 2019, č. 4, s. 3 – 7.

¹⁴⁴ HORÁK, Ondřej. Nabývání majetku zůstavitele a nahodilá zkáza věci. *Ad Notam*, 2015, č. 6, s. 5.

¹⁴⁵ Rozhodnutí c. k. nejvyššího soudu (Gl. U. 27), cit. dle : ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 395.

¹⁴⁶ „V § 1655 NOZ jsou uvedena pravidla pro stanovení povinného dílu, podle kterých dluhy zůstavitele a závady, které na majetku vázly již v době zůstavitelovy smrti, se od hodnoty majetku odečtou. Takovou závadou, která se od hodnoty majetku odečítá, jistě bude i předmět daru pro případ smrti, jelikož movité věci už v majetku vůbec nejsou, a věci zapisované do veřejných seznamů sice v majetku pozůstalosti jsou, ale od smrti zůstavitele mají náležet obdarovanému.“ TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13 – 14, s. 474 – 481.

Nezbytné je však konstatovat, že alespoň částečná ochrana nepominutelným dědicům v rámci uvedeného výkladu je poskytnuta za situace, kdy existuje ještě nějaká pozůstalost a další běžní dědicové. Pokud by došlo k darování veškerého majetku¹⁴⁷ osobě, která není dědicem, mohli by se nepominutelní dědicové domáhat ochrany pouze skrze obecné zásady, na kterých stojí soukromé právo, zejména princip poctivosti, zákaz zneužití práva či dobré mravy. Taktéž se musí jednat o věc, ke které se vlastnické právo nenabývá samotnou účinností smlouvy. V opačném případě taková věc totiž není součástí pozůstalosti a tedy ani základu pro výpočet povinného dílu.

4.1.4. Shrnutí

Za předpokladu splnění všech podmínek § 2063 NOZ představuje darování pro případ smrti účinný nástroj, jak se vyhnout aplikaci dědickoprávních ustanovení včetně práv nepominutelných dědiců, a to i když dochází zásadně ke stejným následkům. Je otázkou, proč zákonodárce tento institut do právní úpravy navrátil a zda jsou jeho možné následky důvodem nedůslednosti zákonodárce nebo zda zákonodárce skutečně zamýšlel vytvořit institut umožňující obejít poměrně přísná pravidla stanovené v rámci úpravy dědického práva. Darování pro případ smrti jednoznačně představuje institut, kterým lze obejít práva nepominutelných dědiců, ačkoliv jim zákon na jiných místech poskytuje efektivní prostředky k ochraně a prosazení jejich práv. Darování pro případ smrti v tomto pojetí mi tedy nedává smysl a jistě by si jeho úprava zasloužila pozornost ze strany zákonodárce. Z mého pohledu by měly být přijaty mechanismy, které by poskytly větší právní jistotu zejména nepominutelným dědicům.¹⁴⁸

4.2. Svěřenský fond

Svěřenský fond je institut, který byl do naší právní úpravy začleněn novým občanským zákoníkem. Inspirací pro jeho podobu se stal quebecký občanský zákoník.¹⁴⁹ Přestože úprava svěřenského fondu skýtá mnohá úskalí, zaměřím se níže především na jeho souvislost s právy nepominutelných dědiců.

¹⁴⁷ Darování pro případ smrti *stricto sensu* se obecně řídí pravidly pro darování. Co se týče množství majetku, který lze darovat, stanovuje § 2058 možnost darovat veškerý současný majetek k okamžiku uzavření darovací smlouvy. Pro budoucí majetek platí určité omezení – darovat lze nejvýše polovinu budoucího majetku. Pokud dárce, resp. zůstavitel daruje veškerý svůj majetek, který zde bude ke dni jeho smrti, bude platné darování veškerého současného majetku a poloviny majetku nově nabytého. V části přesahující polovinu nově nabytého bude takové jednání stíženo absolutní neplatností pro rozpor s dobrými mravy. Jinou situaci představuje odstavec druhý, který hovoří o darování věci, kterou dárce v okamžiku uzavření smlouvy nemá, ale zaváže se ji nabýt. Zde se limitace neuplatní. Tamtéž, s. 474-481.

4.2.1. Vymezení pojmu

Svěřenský fond se vytváří vyčleněním majetku z vlastnictví zakladatele, tento majetek je svěřen svěřenskému správci k určitému účelu smlouvou či pořízením pro případ smrti a správce je zavázán takový majetek držet a spravovat. Vznikem svěřenského fondu vzniká oddělené a nezávislé vlastnictví vyčleněného majetku, kdy majetek není vlastnictvím správce, zakladatele, ani osoby, které má být ze svěřenského fondu plněno.^{150,151} Rozlišujeme svěřenský fond *inter vivos*, který se zakládá smlouvou a vzniká dnem zápisu do evidence svěřenských fondů a *mortis causa*, resp. testamentární svěřenský fond, který se zakládá pořízením pro případ smrti a vzniká smrtí zůstavitele (následný zápis má pouze deklaratorní účinky).¹⁵²

4.2.2. Vztah svěřenského fondu *mortis causa* a institutu nepominutelného dědice

Testamentární svěřenský fond představuje institut, který zůstaviteli umožňuje nejen před smrtí, ale i po ní vykonávat vliv na zacházení s majetkem, který byl v jeho vlastnictví.¹⁵³ V zákoně není blíže upraven vztah svěřenského fondu *mortis causa* a dědického práva, zejména práv nepominutelných dědiců a v důsledku toho v praxi vznikají výkladové problémy.

Názory ze strany odborné veřejnosti na problematiku testamentárního svěřenského fondu se liší. Problematické v tomto ohledu je, že quebecké právo, které bylo důležitým inspiračním zdrojem, nezná institut nepominutelného dědice.¹⁵⁴ Významnou otázkou je, zda se stává vyčleněný majetek součástí pozůstalosti, či nikoliv.

M. Kocí a L. Pěna v komentáři uvádí, že lze pochybovat o tom, že svěřenský správce může být považován za dědice nebo za osobu, která by v dědickém řízení vykonávala jeho práva, a to již proto, že takový majetek žádného dědice nemá. Pokud testamentární svěřenský

¹⁴⁸ V současné době připravuje ministerstvo spravedlnosti ČR novelu dědického práva, po které již delší dobu část odborné veřejnosti volala. Změny by se měly týkat tří oblastí: vztahu dědění a dalších nabývání *mortis causa* (zvl. darování pro případ smrti), přechodu dluhů a soupisu pozůstalosti, a problematiky reprezentace (zvl. postavení potomků nedědicího potomka při odmítnutí a vydědění). HORÁK, Ondřej. Příprava novely dědického práva. *Ad Notam*, 2020, č. 1, s. 24.

¹⁴⁹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 352–353.

¹⁵⁰ § 1448 a 1451 NOZ.

¹⁵¹ Česká úprava věcně sleduje svoji quebeckou předlohu, podle které vznikem fiducie pozbývá zakladatel určený majetek, přičemž jmění tvořené převedeným majetkem tvoří vyhrazené autonomní jmění oddělené od jmění zakladatele, správce nebo beneficianta, k němuž nikdo nemá věcného práva. PIHERA, Vlastimil. Nejpodivnější zvíře v lese – poznámky ke svěřenskému fondu. *Obchodněprávní revue*, 2012, č. 10, s. 278–282.

¹⁵² Půjde o závět, dědickou smlouvu, popřípadě dovětek. „Ve skutečnosti ale lze majetek do svěřenského fondu vyčlenit jen závětí nebo dědickou smlouvou, zatímco dovětkem mohou být jen měněny podmínky správy (§ 1492 o. z.). Takto ovšem může vytvořit svěřenský fond jen fyzická osoba (právnícká osoba například závětí o svém majetku pořídit nemůže, alespoň ne platně).“ DAVID, Ondřej a kol. *Občanský zákoník - Komentář s judikaturou. Svazek IX - Věcná práva (§ 976-1474)*. Ostrava: CODEXIS publishing, 2018. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®.

¹⁵³ KOCÍ, Miloš. Institut svěřenského fondu v NOZ. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 1-2, s. 28-32.

¹⁵⁴ DE WALL, Marius. A Comparative overview. In. REID, Kenneth a kol. *Exploring the law of succession: Studies National, Historical, and Comparative*. Edinburg. Edinburg University Press, 2007, s. 14.

fond vzniká k okamžiku smrti zůstavitele bez ohledu na skutečnost, zda bylo svěřenským správcem přijato pověření k jeho správě, není možné, aby takový majetek byl předmětem řízení, jehož účelem je potvrzení vlastníka. Autoři mají za to, že v opačném případě by vznik svěřenského fondu de facto potvrzoval soud a jeho správu by do té doby vykonával správce pozůstalosti či vykonavatel závěti. V případě, že by vyčleněný majetek byl součástí pozůstalosti, mohl by být snížen o povinný díl a zůstavitel by tak nemohl do svěřenského fondu vyčlenit všechny svůj majetek. V důsledku toho by byl testamentární svěřenský fond bez rozumného důvodu a opory v ustanovení o jeho vzniku znevýhodněn oproti ostatním typům svěřenských fondů.¹⁵⁵ M. Kocí ve svém článku dále dodává, že prostřednictvím testamentárního svěřenského fondu lze docílit toho, že majetek zakladatele bude zcela vyloučen z dědického řízení s podstatnými následky např. pro povinný díl nepominutelného dědice. Je zřejmé, že pokud majetek přestane být ve vlastnictví svěřitele, nemůže být poté ani předmětem majetkových nároků jeho případných dědiců, včetně nepominutelných dědiců.¹⁵⁶ Se závěrem, že majetek není součástí pozůstalosti se ztotožňuje i T. Mimrová.¹⁵⁷

Opačný názor dlouhodobě zastává např. V. Pihera. Ten v komentáři uvádí, že majetek vyčleněný zůstavitelem je součástí pozůstalosti. Z pohledu dědického práva je na postavení svěřenského fondu potřeba nahlížet jako na dědice či odkazovníka se vším, co dědické právo s takovým postavením spojuje, tedy i s právy nepominutelných dědiců. V. Pihera vědom si opačných názorů konstatuje, že takové výklady ignorují povahu porřízení pro případ smrti včetně zákonného vyloučení možnosti zkrátit porřízením pro případ smrti povinný díl nepominutelného dědice a jsou neslučitelné s principy soukromého práva. Pokud totiž zákonodárce odkázal v § 1448 NOZ na porřízení pro případ smrti, neměl v úmyslu tím nijak moderovat jeho povahu.¹⁵⁸

4.2.3. Shrnutí

Vzhledem k nedostatečnosti právní úpravy tedy v současné době svěřenský fond představuje způsob, jak se vyhnout právům nepominutelných dědiců. Není však pochyb o tom, že testamentární svěřenský fond volá po podrobnější úpravě a řešení sporných situací.¹⁵⁹

¹⁵⁵ KOCÍ, Miloš, PĚSNA, Lukáš. In: ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář, Svazek III. 1. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1198. Srov. KOCÍ: Institut svěřenského..., s. 28-32.

¹⁵⁶ KOCÍ: Institut svěřenského..., s. 28-32.

¹⁵⁷ MIMROVÁ, Tereza. Svěřenský fond v kontextu dědického práva. *Právní rozhledy*, 2019, č. 23-24, s. 840-846.

¹⁵⁸ PIHERA, Vlastimil. In: SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1551.

¹⁵⁹ Jako nedostatečně dopracovaná se především v této souvislosti ukazuje úprava nepominutelných dědiců, která zcela nestandardně postrádá úpravu pravidel pro započítávání majetku převedeného bezúplatně zůstavitelem před jeho smrtí, popř. pro případ smrti. Riziko dovození relativní neúčinnosti či dokonce neplatnosti právních jednání s odkazem na krácení práv nepominutelných dědiců vyvolává značnou nejistotu, která je zvláště negativně

4.3. Vydědění

Posledním institutem, který na jedné straně limituje ochranu nepominutelného dědice a na straně druhé podporuje pořizovací volnost zůstavitele, je vydědění.

4.3.1. Vymezení pojmu

Nepominutelný dědic může být ze zákonných důvodů vyděděn z jeho práva na povinný díl vyloučen, či v takovém právu zkrácen. Zůstavitel může vydědit nepominutelného dědice, který:

- 1) mu neposkytl potřebnou pomoc v nouzi,
- 2) o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl,
- 3) byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze,
- 4) vede trvale nezřízený život,
- 5) je tak zadlužen nebo si počíná marnotratně, že je tu obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl nebo
- 6) je dědicky nezpůsobilý.¹⁶⁰

Jelikož se zde uplatní zásada, že vydědění nemá být podporováno, výčet důvodů je taxativní a nelze je rozšiřovat pomocí analogie či extenzivního výkladu.^{161,162} Taktéž platí, že pokud zůstavitel nevysloví důvod vydědění, má nepominutelný dědic právo na povinný díl, ledaže se proti němu prokáže zákonný důvod vydědění.^{163,164}

Vydědit nepominutelného dědice lze prostřednictvím prohlášení o vydědění¹⁶⁵, které lze učinit, změnit či zrušit stejným způsobem, jakým se pořizuje či ruší závět'^{166, 167}

vnímána ve vztahu ke zřizování rodinných fundačních struktur, jako jsou rodinné fundace nebo svěřenské fondy. BEZOUŠKA, Petr a kol. Pět let poté: Nové soukromé právo v předškolním věku. *Právní rozhledy*, 2019, č. 1, s. 1-9.

¹⁶⁰ § 1646 a 1647 NOZ.

¹⁶¹ ELIÁŠ a kol.: *Nový občanský zákoník...*, str. 671.

¹⁶² Rozhodnutí Okresního soudu v Trutnově ze dne 10. 1. 2017, sp. zn. 30 C 88/2016.

¹⁶³ Dle § 469a odst. 3 OZ v listině o vydědění musel být uveden důvod vydědění a potomek mohl být vyděděn pouze na základě tohoto důvodu. Sporná byla situace, kdy zůstavitel pořídil listinu o vydědění dne 31. 8. 2012, tedy za účinnosti OZ, ve které stanovil konkrétní důvod vydědění, který se nepodařilo prokázat, a zemřel pak 24. 1. 2015, tedy za účinnosti NOZ. K tomuto se vyjádřil nejvyšší soud ve svém rozhodnutí, kde stanovil, že dle § 3069 NOZ se při dědění vždy použije právo platné v den smrti zůstavitele. Oproti právní úpravě vydědění v OZ je podle NOZ, platného a účinného v den smrti zůstavitele, k platnému vydědění nutné prokázat existenci zákonného důvodu vydědění až ke dni smrti zůstavitele. Soud se proto musí zabývat i jinými důvody vydědění než těmi, které zůstavitel uvedl v listině o vydědění. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2019, sp. zn. 24 Cdo 1777/2019, Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 2. 2020, sp. zn. 25 Co 12/2020.

¹⁶⁴ Srov. také § 1651 odst. 2 NOZ.

¹⁶⁵ OZ používal termín listina o vydědění.

¹⁶⁶ Viz § 1532 an.

¹⁶⁷ 1649 NOZ.

4.3.2. Neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi

Oproti úpravě obsažené v OZ byl tento důvod zestručněn¹⁶⁸, důvodová zpráva však uvádí, že na jeho obsahu se nic nezměnilo.¹⁶⁹ Obsahově nachází shodu také v § 768 odst. 2 OZO „zanechání zůstavitele bez pomoci v nouzi“. Lze tedy vycházet ze staré judikatury a dosažených poznatků k této problematice.

K naplnění tohoto důvodu je zapotřebí:

- a) ocitnutí se v nouzi a objektivní potřeba pomoci,
- b) reálná možnost potomka dozvědět se o této situaci a objektivní schopnost pomoc poskytnout či zajistit a
- c) neodmítnutí této pomoci ze strany zůstavitele.

Nouzí se nerozumí pouze chudoba v materiálním smyslu, nýbrž i např. zdravotní či jiné obtíže, které jsou důsledkem nemoci, psychického stavu, věku či obdobných situací (např. přírodní katastrofa). Pro tyto situace zůstavitel potřebuje pomoc, neboť je není schopen překonat vlastními silami a zároveň o něj či jeho potřeby není postaráno jiným způsobem.¹⁷⁰ Neposkytnutí pomoci zůstaviteli ze strany potomka přitom musí odporovat dobrým mravům.¹⁷¹

4.3.3. Neprojevování opravdového zájmu

Ohledně tohoto důvodu vydědění existuje již ustálená judikatura soudů, dle které je třeba přihlídnout ke všem okolnostem případu a dobrým mravům¹⁷². Hlediskem, které je nezbytné zkoumat, je bezesporu vůbec reálná možnost tento opravdový zájem o zůstavitele projevat (tzn. jestli sám zůstavitel měl zájem na styku a udržování běžného příbuzenského vztahu s potomkem). Vydědění přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o tento blízký příbuzenský vztah stál, nezájem potomků se ho osobně citově dotýkal, takový stav mu vadil. V případě, že zůstavitel o blízký příbuzenský vztah s potomkem nestál, byl mu lhostejný, či k nezájmu ze strany potomka podstatně přispěl, tento vydědovací důvod nebude naplněn.¹⁷³

¹⁶⁸ Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. § 469a odst. 1 písm. a) OZ.

¹⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 407.

¹⁷⁰ SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 417-418.

¹⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. července 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.

¹⁷² Dobré mravy jsou souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad s tím, že každé jednání má být v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti. Tento obecný horizont musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Nález Ústavního soudu ze dne 26. února 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

¹⁷³ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9.8.1996, sp. zn. 6 Co 10/96, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.9.1997, sp. zn. 2 Cdo 86/97, Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.7.2013, sp. zn. 21 Cdo 2447/2012, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2019, sp. zn. 24 Cdo 1777/2019, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

Při zkoumání tohoto důvodu se přihlédne nejen k obecným zásadám slušnosti, ale také ke zvyklostem, sociálnímu statusu, zájmu zůstavitele na udržování zdravých rodinných vztahů či např. náboženskému založení rodiny zůstavitele. Mimo to je třeba vzít v úvahu skutečnosti, že potomek nemusí vědět o tom, že určitá osoba je jeho předkem. Pak by zkoumání zájmu nedávalo smyslu.

Na rozdíl od úpravy OZ, která byla ve téměř shodná s nynějším zněním, NOZ neobsahuje slovo „trvale“. Nicméně J. Svoboda a O. Klička dovozují, že zde musí být určitá trvalost a stálost takového nezájmu.

Jako příklad uplatnění tohoto důvodu uvádí situaci, kdy potomek jednou ročně zašle zůstaviteli přání k Vánocům – v takovém případě o opravdovosti zájmu nelze hovořit.

Ačkoliv se zpravidla bude jednat o nekonání, pasivitu zůstavitele, nejvyšší soud dovodil, že skutečnosti, které odůvodňují nadepsaný důvod pro vydědění, mohou spočívat nejen v pasivitě, ale také v takovém chování, kterým potomek o zůstavitele projevuje zájem, avšak nikoliv způsobem odpovídajícím řádnému chování potomka k předkovi (např. způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti).¹⁷⁴

Příkladem z praxe nejvyššího soudu je také návrh na zbavení způsobilosti zůstavitele k právním úkonům, jestliže byl podán jeho potomkem nikoli v úmyslu chránit zůstavitelovy zájmy a pokud se opírá o nepravdivé a smyšlené důvody. I tady je však potřeba vždy přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu.¹⁷⁵

4.3.4. Odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze

Jde o důvod, který zaznamenal největší změnu při srovnání s úpravou v OZ.¹⁷⁶ Z důvodové zprávy plyne, že se zákonodárce pro tuto změnu rozhodl z důvodu, že předchozí formulace rozšiřovala aplikaci důvodu i na činy, které byly pro rodinné vazby bezvýznamné a vedly tak ke zneužívání ze strany zůstavitele v situaci, kdy potomka ve skutečnosti vydědil z jiného důvodu, který však neměl zákonnou oporu.¹⁷⁷

Jelikož jde o vydělovací důvod nový, resp. jeho proměna dosahuje takového rozměru, že na něj nelze plně aplikovat dosavadní poznatky, není zejména pojem „okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze“ dosud praxí dostatečně vymezen. Dle J. Svobody se jedná o pojem s tzv. relativně neurčitou hypotézou. Vodítkem by mohly být přitěžující okolnosti, ke kterým bylo v trestním řízení přihlíženo. Např. spáchání trestného činu:

¹⁷⁴ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo...*, s. 12.

¹⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.

¹⁷⁶ Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. § 469a odst. 1 písm. c) OZ.

¹⁷⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 407.

- ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky,
- surovým či trýznivým způsobem,
- ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí.¹⁷⁸

Zákonodárce vychází z myšlenky, že pachatel trestného činu je sankcionován jinak a poukaz na zvrhlou povahu umožňuje odlišení případů, které si zasluhují určitou sankci taktéž v oblasti dědického práva (je nutné rozlišovat chladnokrevnou vraždu či znásilnění od krádeže z hladu apod.). Zvrhlá povaha má být posuzována jak z hlediska obecné morálky, tak i se zřetelem k tomu, do jaké míry se trestný čin dotýká zůstavitelovy cti a jeho rodiny.¹⁷⁹

Změnu formulace lze jednoznačně považovat za správnou, vzhledem k tomu, že lépe vystihuje účel vydědění – zabránit pořizovací nucenosti zůstavitele v případech, kdy nepominutelný dědic není hoden nabýt čehokoliv ze jmění zůstavitele. Na druhou stranu bude obtížnější samotné prokázání okolností svědčících o zvrhlé povaze, kdy předchozí formulace nezakládala mnoho prostoru pro výklad a postačující bylo odsouzení pro trestný čin v souladu se zněním § 469a odst. 1 písm. c) OZ.

4.3.5. Vedení trvale nezřízeného života

Tento důvod vydědění neprodělal oproti předchozí úpravě v OZ žádnou změnu. Půjde o závažné negativní odchylky od obvyklého způsobu života, kterými dochází zpravidla k tomu, že potomek ohrožuje sebe i svou rodinu.¹⁸⁰ Stále je vyžadována trvalost nezřízeného života potomka, který zjevně vybočuje z běžných společenských představ o tom, jak se má chovat člen společnosti, kdy toto se posoudí dle názorů obecných a nikoliv dle trestního zákoníku. Postačí způsoblost vyvolat veřejné pohoršení a není potřeba, aby k pohoršení skutečně došlo.¹⁸¹

Vedením nezřízeného života je třeba rozumět v souladu s právní teorií zejména závislost na alkoholu, drogách nebo hazardních hrách, zanedbání povinné výživy, zadlužování bez zjevné možnosti dluhy splácet, opatrování prostředků k životu nekalým způsobem, trvalé vyhýbání se práci či promrhávání rodinného majetku apod.¹⁸²

¹⁷⁸ Další důvody viz. SVOBODA In: FIALA, DRÁPAL a kol.: *Občanský zákoník IV...*, s. 419-420.

¹⁷⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 408-409.

¹⁸⁰ MUZIKÁŘ, Martin. In ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. Svazek. § 1–487*, s. 1182.

¹⁸¹ Rozhodnutí býv. Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 4. 1929, sp. zn. Rv I 921/28 cit. dle ROUČEK: *Komentář k československému...*, s. 440. Srov. ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 361.

¹⁸² SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo...*, s. 15.

Při posouzení otázky je třeba přihlídnout nejen k dobrým mravům, které se ve společnosti ustálily, ale zohlednit i všechny okolnosti daného případu. Mezi tyto okolnosti případu patří i to, zda zůstavitel sám plnil své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti vůči svému potomkovi a zda chování potomka zůstavitele, v němž je spatřováno vedení nezřízeného života, není (bezprostředním a hlavním) důsledkem disharmonického rodinného prostředí, v němž byl potomek vychováván¹⁸³. Soud může při posuzování důvodnosti zohlednit to, zda zůstavitel pečoval o zdraví svého potomka a jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, dále zda důsledně chránil zájmy svého potomka v době jeho nezletilosti, používal přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a aby nebylo jakkoli ohroženo jeho zdraví, případně jeho vývoj po stránce tělesné, citové, rozumové a mravní. Není totiž dost dobře představitelné, aby vydědění přicházelo v úvahu i tam, kde zůstavitel sám neplnil své rodičovské povinnosti, zanedbával je, případně (jen) přihlížel tomu, jak jiné osoby, například z důvodu soužití ve společné domácnosti se zůstavitelem a jeho potomkem (např. manžel či druh zůstavitele, který není rodičem dítěte), nepřiměřeným způsobem zasahují do řádné výchovy jeho potomka, a tím se bezprostředně podílel na nesprávném způsobu života svého potomka, jenž je jeho přímým a hlavním důsledkem.¹⁸⁴

4.3.6. Zadluženost a marnotratnost

Od nabytí účinnosti NOZ je připuštěno vydědění potomka pro marnotratnost a zadluženost. Tento důvod však znal už OZO a zákonodárce ho v obdobném znění převzal.¹⁸⁵ Dle § 1647 NOZ je možné vydědit nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná marnotratně, že je tu obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Účelem je ochrana rodiny potomka před nepříznivým chováním v majetkové oblasti. Zákon vyžaduje míru zadlužení odůvodňující závěr o tom, že se jeho potomkům dostane méně, než kolik by činil jejich povinný díl. Rovněž není třeba skutečnost, že potomek již utratil velkou část majetku, ale stačí chování, které vykazuje určitou kontinuitu a je z něj nepochybné, že má marnotratnou povahu. Zadluženost, případně marnotratnost je potřeba zkoumat především s ohledem na konkrétní majetkové poměry nepominutelného dědice.^{186,187} Tento důvod je

¹⁸³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3213/2012.

¹⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2017, sp. zn. 21 Cdo 2547/2016, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. května 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.

¹⁸⁵ Je-li při velmi zadluženém nebo marnotratném nepominutelném dědici pravděpodobná obava, že by povinný díl, který mu přináležel, byl zcela nebo z největší části pro jeho děti ztracen, může mu být zůstavitelem povinný díl odňat, ale jen tak, že bude zůstaven dětem tohoto nepominutelného dědice. § 773 OZO

¹⁸⁶ ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 365.

¹⁸⁷ TALANDOVÁ, Iveta. Důsledky nevhodného chování dítěte v dědickém právu. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, č. 3, s. 257.

specifický tím, že povinný díl musí být zůstaven dětem nepominutelného dědice, příp. jeho potomkům.¹⁸⁸ Z toho také vyplývá, že pokud nemá nepominutelný dědic potomky, nelze ho pro tento důvod platně vydědit.¹⁸⁹

4.3.7. Dědická nezpůsobilost

Vydědit lze také nepominutelného dědice, který je z dědického práva vyloučen pro dědickou nezpůsobilost.¹⁹⁰ Obecně je dědická způsobilost jednou z podmínek dědické sukcese.^{191,192} Z dědického práva je dle § 1481 NOZ vyloučen ten, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.¹⁹³

Ač se takové ustanovení může zdát zbytečným, neboť pro dědickou nezpůsobilost nastává vyloučení z dědického práva automaticky, tato úprava má své praktické důsledky. V. Bednář uvádí například důkazní výhodu v případě prominutí ze strany zůstavitele. Pokud došlo k vydědění, je nepochybné, že k prominutí nedošlo. Dále co se týče následků pro potomky dědicky nezpůsobilé osoby, nastává režim dle § 1646 odst. 3 NOZ (viz další oddíl). Třetím důvodem by mohla být snaha o naplnění vůle zůstavitele, protože právě na jeho vůli má být postaveno celé dědické právo.¹⁹⁴

Lze si představit i situaci, kdy se nepominutelný dědic stane dědicky nezpůsobilý, zůstavitel mu odpustí, avšak současně ho bude chtít zčásti vydědit. Takový potomek bude mít potom z důvodu činu popsaného v § 1481 NOZ právo pouze na část povinného dílu.

4.3.8. Následky

Vydědění má za následek vyloučení či zkrácení v právu na povinný díl. Panuje již převážně shoda na tom, že v důsledku vydědění dochází také k vyloučení z práva na dědický

¹⁸⁸ § 1647 NOZ.

¹⁸⁹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo...*, s. 17.

¹⁹⁰ § 1646 odst. 2. NOZ.

¹⁹¹ TALANDOVÁ, Iveta. Vydědění dědicky nezpůsobilého potomka. *Ad Notam*. 2019, č. 2, s. 3.

¹⁹² K dědické způsobilosti viz KRÁLOVÁ, Jitka, ECK, Lothar. Dědická způsobilost. *Ad Notam*. 2004, č. 2, s. 34-38.

¹⁹³ V rámci vydědění je bezpředmětné zmiňovat důvody stanovené § 1482 NOZ, protože vyděděn může být pouze nepominutelný dědic – potomek zůstavitele. BEDNÁŘ, Václav. Vydědění pro dědickou nezpůsobilost. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 11, s. 41-43.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 41-43.

podíl při zákonné dědické posloupnosti.¹⁹⁵ S tímto závěrem souhlasím i s ohledem na smysl a účel samotného vydědění. Lze ho tak vnímat jako tzv. negativní závěť.

V případě, že vyděděný potomek přežije zůstavitele, nedědí ani jeho potomci. To neplatí, pokud zůstavitel projeví jinou vůli. Naopak pokud se vyděděný potomek smrti zůstavitele nedožije, jeho potomci dědí s výjimkou těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z dědického práva.¹⁹⁶

Přestože došlo k vydědění nepominutelného dědice, má za určitých podmínek právo na nutnou výživu.¹⁹⁷

¹⁹⁵ KITTEL, David. In PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1591–1592. Dále ŠEŠINA In: ŠVESTKA a kol: *Občanský zákoník. Komentář...*, s. 355.

¹⁹⁶ § 1646 odst. 3 NOZ.

¹⁹⁷ Kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl, má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen sám se živit; takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl. Právo na nutnou výživu však nemá ten, na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu. § 1665 NOZ.

Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo podat ucelený výklad institutu nepominutelného dědice se zaměřením na jeho ochranu při současné analýze vybraných institutů, které jeho ochranu omezují a poskytují tak prostor pro širší uplatnění autonomie vůle zůstavitele. Hned v první kapitole jsem se zaměřila na vymezení pojmu nepominutelného dědice, jeho hmotněprávní postavení, okruh osob v takovém postavení a rovněž jsem poukázala na to, jak na postavení nepominutelného dědice pohlíží současná judikatura a odborná veřejnost.

Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na princip autonomie vůle, který dnes představuje základní princip a východisko celého soukromého práva. Mým cílem bylo zjistit, do jaké míry se v rámci úpravy nepominutelného dědice uplatňuje, kde jsou její limity a jakým způsobem se s ní pracovalo v jednotlivých obdobích vývoje právní úpravy. Zařazení této kapitoly považuji za důležité z hlediska pochopení historických souvislostí, které vyústily až v soudobou právní úpravu.

Už za dob zákona XII desek, jehož historie sahá až do poloviny 5. stol. př. n. l., byl kladen důraz na pořizovací volnost zůstavitele. Absolutní volnost byla v důsledku potřeby chránit nejbližší osoby v rodinném společenství omezena záhy, a to v důsledku střetu testamentární volnosti a postavení dědiců. Tato kolize vyústila v potřebu chránit tzv. nepominutelného dědice, která v nejrůznějších obměnách přetrvává dodnes. Ochrana nepominutelného dědice v prvopočátcích nebyla nikterak silná, propracovaná a ani efektivní. Následně byla posílena o materiální práva, v pozdějších dobách došlo dokonce ke sloučení materiálních a formálních práv nepominutelných dědiců, což jim zajišťovalo relativně silnou právní pozici. Naopak co se týče pořizovací volnosti zůstavitele, ta byla vlivem rostoucí propracovanosti právní úpravy a řady práv nepominutelných dědiců značně omezována. Ačkoliv má tedy pořizovací volnost zůstavitele své kořeny právě v římském právu, v důsledku jeho vývoje docházelo k jejímu postupnému omezování. Ve své práci jsem se kromě římskoprávní úpravy zaměřila také na několik právních úprav včetně vládního návrhu občanského zákoníku z roku 37. V rámci vývoje bylo patrné na jedné straně postupné zvyšování pořizovací volnosti zůstavitele a na straně druhé snižování ochrany práv nepominutelných dědiců, což ve výsledku odpovídá a zároveň kopíruje soudobé společenské poměry a potřeby (výjimkou se v některých ohledech staly socialistické úpravy). Důvodem této tendence může být skutečnost, že zaopatřovací funkce institutu nepominutelného dědice a požadavek zachování majetku v rodině zůstavitele tak nadále ustupuje a do popředí se s každou další změnou právní úpravy dostává svobodná vůle zůstavitele. Uvědomuji si rovněž spíše

základní rovinu definování jednotlivých úprav, bohužel rozsah práce mi nedovolil jejich bližší zkoumání. Snažila jsem se však vždy vyzdvihnout stěžejní skutečnosti týkající se autonomie vůle zůstavitele a jejího omezení ochranou nepominutelných dědiců.

Třetí kapitola měla za cíl zodpovědět otázku, zda-li je ochrana nepominutelného dědice dostatečná. V tomto ohledu mám za to, že zákon poskytuje nepominutelným dědicům široké spektrum práv sloužících k jejich ochraně. Na druhé straně se nabízí pohled z hlediska velikosti povinného dílu a okruhu nepominutelných dědiců. Zde si myslím, že zákonodárce společně s účinností NOZ našel přiměřený kompromis mezi pořizovací volností a pořizovací nuceností zůstavitele. Ač osobně nepovažuji za vhodné zahrnovat zletilého potomka mezi nepominutelné dědice, vychází jeho zařazení z historického vývoje a v rámci platné a účinné úpravy došlo alespoň ke snížení jeho povinného dílu. V souvislosti s historickým vývojem nastíněným ve druhé kapitole lze pozorovat postupné snižování rozsahu práv a zužování okruhu nepominutelných dědiců. Je tedy otázkou, zda zletilí potomci budou mít své místo v okruhu nepominutelných dědiců i po příštím zásahu zákonodárce do právní úpravy, která se těchto osob dotýká.

Čtvrtá kapitola byla věnována institutům limitujícím ochranu nepominutelného dědice. Ačkoliv jsou práva nepominutelných dědiců chráněna, tato ochrana není absolutní. Existuje několik institutů, které jejich ochranu prolomují. Ve své práci jsem představila vydědění, jakožto již tradiční institut omezující jejich ochranu, a dále jsem si vybrala dva instituty, u kterých s

e jeví příhodnějším slovo „obcházení“ práv nepominutelných dědiců – darování pro případ smrti a svěřenský fond mortis causa. V těchto dvou případech se totiž může na první pohled zdát, že se skutečně jedná o obcházení zákona, ale i tyto instituty představují spolu s vyděděním způsob, jakým je posílena pořizovací volnost zůstavitele.

Seznam použité literatury

Monografie

- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.
- BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925-2001. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.
- BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani Institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.
- BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: Právnický, 1932, 745 s.
- REID, Kenneth; WAAL, J de, Marius; ZIMMERMANN, Reinhard. *Exploring the Law of Succession. Studies National, Historical and Comparative*. Vol. 5. Oxford, United Kingdom: Edinburg University Press, 2007, 253 s.
- DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2011. 687 s.
- FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2011, 188 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, 1243 s.
- HORÁK, Ondřej. *Absolutní majetková práva z historicko-srovnávací perspektivy. Vybrané otázky*. Praha: Leges, 2017, 160 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal: *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s.
- KOZIOL, Helmut, Welser, Rudolf. *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band II. Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*. 13. vydání. Wien: Manz, 2007, s. 578.
- KRALIK, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. 4. Buch. Erbrecht*. Wien: Manz, 1983, 420 s.
- NOVOTNÝ, Petr, NOVOTNÁ, Monika. *Nový občanský zákoník. Dědické právo, 2. aktualizované vydání*. Praha : Grada Publishing, 2017, 159 s.
- PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. 93 s.
- SALÁK, Pavel jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, 122 s.
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D – J*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 916 s.

- SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012. 1019 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Dědické právo podle nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2012, 151 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014. 377 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 352 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. ORAC. Praha, 2001, s. 279.
- ŠEŠINA, Martin, MUZIKÁŘ, Ladislav, DOBIÁŠ, Petr. *Dědické právo: kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního, procesního a mezinárodního: praktická příručka*. Praha: Leges, s.r.o., 2019, 882 s.
- VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl II. Praha: nákl. vlast., 1923, 569 s.
- VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 684 s.

Komentáře

- DAVID, Ondřej a kol. *Občanský zákoník - Komentář s judikaturou. Svazek IX - Věcná práva (§ 976-1474)*. Ostrava: CODEXIS publishing, 2018. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. Svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015. 648 s.
- HOLUB, Rudolf. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, 381 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář. VI, Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014)*. Praha: C.H. Beck, s.r.o., 2014, 2046 s.
- HUSSEINI, Faisal, BARTOŇ, Michal, KOKEŠ, Marian, KOPA, Martin a kol. *Listina základních práv a svobod. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2021, 1456 s.
- PETROV, Jan a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3120 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému*

zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Praha: V. Linhart, 1936, 866 s.

SPÁČIL, Jiří, KRÁLÍK, Michal a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474).* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1688 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář, Svazek III. 1. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1328 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 728 s.

Odborné články, příspěvky ve sbornících

BARTOŇ, Michal. Formy působení základních práv. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2018, roč. 10, s. 7-26.

BEDNÁŘ, Václav. Vydědění pro dědickou nezpůsobilost. *Bulletin advokacie*, 2020, č. 11, s. 41-43.

BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 816–829.

BEZOUŠKA, Petr a kol. Pět let poté: Nové soukromé právo v předškolním věku. *Právní rozhledy*, 2019, č. 1, s. 1-9.

DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8–12.

DRACHOVSKÝ, Ondřej. Darování pro případ smrti – kam s ním? *Ad Notam*, 2019, č. 4, s. 3 – 7.

DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–20.

DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Nepominutelný dědic. *Právo a rodina*, 2016, roč. 18, č. 5., s. 9.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 22, č. 5, s. 97 – 104.

HORÁK, Ondřej. Nabývání majetku zůstavitele a nahodilá zkáza věci. *Ad Notam*, 2015, roč. 21, č. 6, s. 3-7.

HORÁK, Ondřej. Příprava novely dědického práva. *Ad Notam*, 2020, roč. 26, č. 1, s. 24.

HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381–387.

KOCÍ, Miloš. Institut svěrenského fondu v NOZ. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 1-2, s. 28-32.

- KRÁLOVÁ, Jitka, ECK, Lothar. Dědická způsobilost. *Ad Notam*. 2004, č. 2, s. 34-38.
- MIMROVÁ, Tereza. Svěřenský fond v kontextu dědického práva. *Právní rozhledy*, 2019, č. 23-24, s. 840-846.
- MUZIKÁŘ, Martin. Darování pro případ smrti a jeho osud po smrti dárce. *Ad Notam*, 2017, č. 4, s. 17-21.
- PLAŠIL, Filip. Zkrácení práva na povinný díl. Úvaha nad § 1644 a 1517 OZ. *Ad Notam*, 2020, č. 2, s. 3-8.
- PIHERA, Vlastimil. Nejpodivnější zvíře v lese – poznámky ke svěrenskému fondu. *Obchodněprávní revue*, 2012, č. 10, s. 278-282
- TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 13-14, s. 474-481.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.
- TALANDOVÁ, Iveta. Důsledky nevhodného chování dítěte v dědickém právu. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, č. 3, s. 249-257.
- TALANDOVÁ, Iveta. Vydědění dědicky nezpůsobilého potomka. *Ad Notam*. 2019, č. 2, s. 3-6.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, č. 2., s. 110-118.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Postavení nepominutelného dědice. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 1, s. 27–41.
- TALANDOVÁ, Iveta. Nepominutelný dědic a jeho právo na povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2017, roč. 25, č. 1, s. 63–72.

Soudní rozhodnutí, stanoviska

- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 2. 2020, sp. zn. 25 Co 12/2020.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2018, sp. zn. 21 Cdo 4392/2017.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2019, sp. zn. 24 Cdo 1777/2019.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. května 1979, sp. zn. 4 Cz 7/79.
- Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9.8.1996, sp. zn. 6 Co 10/96.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.9.1997, sp. zn. 2 Cdon 86/97.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.7.2013, sp. zn. 21 Cdo 2447/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2019, sp. zn. 24 Cdo 1777/2019.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3992/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3213/2012.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2017, sp. zn. 21 Cdo 2547/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. května 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. ledna 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/2002.
Usnesení městského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 24 Co 92/2017.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Cdo 3977/2010.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 2. 1997, sp. zn. IV. ÚS 227/96.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2020, sp. zn. 24 Cdo 222/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. července 2008, sp. zn. 21 Cdo 3772/2007.
Rozhodnutí Okresního soudu v Trutnově ze dne 10. 1. 2017, sp. zn. 30 C 88/2016.
Rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora ze dne 15. 10. 1998, sp. zn. 6 Ob 189/98g.
Rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (BverG) ze dne 19. 4. 2005, sp. zn. 1 BvR 1644/00 a 1 BvR 188/03.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu Gl. U. N. F. 2241.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.5.1954 sp. zn. Cz 153/54.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu rakouského ZBI sv. 41 s. 38 č. 5.
Rozhodnutí c. k. nejvyššího soudu Gl. U. 27.
Rozhodnutí býv. Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13. 4. 1929, sp. zn. Rv I 921/28
Nález Ústavního soudu ze dne 26. února 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97

Internetové zdroje

BOČEK, Jan. Proč mají ženy o šest let delší život než muži? Sto let dat úmrtnosti ukazuje, jak vydělaly na poválečném zdravotnictví a jak jsme zaostali za Husáka [online]. iRozhlas, 21. ledna 2019 [cit. 07. 06. 2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/umrtnost-data-muzi-zeny-zelezna-opona-cesko-rakousko-nemecko-ockovani_1901210600_jab.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod.
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský, ve znění ke dni 1. 1. 1812.
Vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937.
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném ke dni 1. 1. 1951.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném ke dni 1. 4. 1964.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném ke dni 1. ledna 2013.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937. K hlavě 21. In: Senát PČR [online] [cit. 03. 05. 2021]. Dostupné na: http://senat.cz/informace/z_historie/tisky/4Vo/tisky/T0425_24.htm.

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1950 Sb., občanský zákoník [online] [cit. 17. 05. 2021]. Dostupné na: http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_09.htm.

ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl I. Text zákona. V Praze: Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1931. 308 s.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou ochrany nepominutelného dědice a instituty limitujícími jeho ochranu. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole je vysvětleno, co je to institut nepominutelného dědice a kdo může mít takové postavení. Druhá kapitola se zabývá pořizovací volností zůstavitele a ochranou nepominutelného dědice. Je zde nastíněn historický vývoj vztahu dvou základních zásad dědického práva – autonomie vůle zůstavitele a zásady mezigenerační solidarity. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na ochranu nepominutelných dědiců, zejména na jejich právo na povinný díl. Ve čtvrté kapitole jsem představila několik institutů umožňujících zůstaviteli prosadit svou vůli v oblasti dědického práva. Cílem této práce je poskytnout ucelenou analýzu ochrany nepominutelného dědice a institutů limitujících jeho ochranu.

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of protection of forced heir and institutes limiting his protection. The thesis consists of four chapters. The first one examines problematics of forced heirs – it answers the question who they are. Second chapter deals with the autonomy of the testator's will and protection of forced heirs as it provides the historical background and development of the relationship between two basic principles of inheritance law - autonomy of the testator's will and intergenerational solidarity. In the third chapter I focused on their protection, especially on the forced share. In the fourth chapter I introduced several institutes enabling the testator to avoid the protection of forced heirs - disinheritance, donation mortis causa and testamentary trust. The aim of the thesis is to provide a comprehensive analysis of protection of forced heir and institutes limiting his protection.

Klíčová slova

Dědické právo, nepominutelný dědic, ochrana nepominutelného dědice, povinný díl, autonomie vůle zůstavitele, instituty limitující ochranu nepominutelného dědice, vydědění, darování pro případ smrti, svěřenský fond mortis causa.

Key words

Inheritance law, forced heir, protection of the forced heir, forced share, autonomy of the testator's will, institutes limiting protection of the forced heir, disinheritance, donation mortis causa, testamentary trust.